

SZAKDOLGOZAT

Czibere Viktória

Debrecen

2009

Debreceni Egyetem
Informatikai Kar
Könyvtárinformatikai Tanszék

**A könyvtárhasználati ismeretek oktatásának sajátosságai
különböző életkori csoportokban**

Témavezető:

Eszenyiné Dr. Borbély Mária

Egyetemi adjunktus

Készítette:

Czibere Viktória

Informatikus könyvtáros- Matematika (tanár)

Debrecen

2009

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni témavezetőmnek, Eszenyiné Dr. Borbély Máriának, hogy szaktudásával, ötleteivel, észrevételeivel támogatott; segített eligazodni a szakirodalmak rengetegében; útba igazított, mikor rossz úton jártam, felvilágosított és a helyes útra terelt; valamint hozzájárult ahhoz, hogy szakdolgozatom kerek egészé válhasson.

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
1.A könyvtárhasználati ismeretek oktatása a közoktatás területén.....	5
1.1. Az iskolai könyvtárakról általában	5
1.2. A könyvtárhasználati ismeretek megjelenése, rövid történeti áttekintése ..	7
1. 3. A könyvtárhasználat helye és szerepe a tantervekben és az oktatásban	9
1.3.1. Bevezetés	9
1.3.2. A könyvtárhasználati tananyag meghatározásának főbb szempontjai	10
1.3.3.A könyvtárhasználat a Nemzeti Alaptantervben	12
1.3.4. Könyvtárhasználat a kerettantervekben	13
1.3.4.1 A könyvtárhasználat kerettantervi státusza és tantervi beépülése	14
1.4. Könyvtárhasználat a gyakorlatban	16
1.4.1. Óratípusok	16
1.4.2. Óraszervezés, módszerek.....	18
1.5. Könyvtárhasználat a tanítási órán kívül.....	20
1.5.1. Könyvtárhasználati versenyek	21
2. A könyvtárhasználati ismeretek oktatása a felsőoktatás területén.....	23
2.1. A könyvtárhasználati ismeretek oktatásával kapcsolatban felmerülő problémák, kérdések a felsőoktatásban	24
2.1.1. Miért kell tanítani a könyvtár- informatikai ismereteket?	24
2.1.2. Ki oktassa a könyvtárhasználati ismereteket?	26
2.1.3. Mit kell, mit érdemes tanítani?	27
2.1.4. Hogyan kell, hogyan érdemes tanítani?	28
2.2. Könyvtárhasználati ismeretek oktatása a DEENK DEOEC-en	28
2.2.1. A könyvtárhasználati képzés kurzusainak célja	29
2.2.2. A kurzusok felépítése, tartalma	30
2.2.3. A kurzusok megtartásának egyéb körülményei, követelményei.....	32
2.3. A felhasználóképzést segítő szakmai fórumok, rendezvények.....	33

3. A könyvtárhasználati ismeretek oktatása a közkönyvtárakban	36
3.1. A közkönyvtárak és az iskolai könyvtárak	36
3.2. A közkönyvtárak és a felnőttképzés	38
3.2.1. Használó képzés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK)	
Központi Könyvtárában.....	39
Befejezés	44
Irodalomjegyzék	47
Mellékletek	50

Bevezetés

Az élethosszig tartó tanulás gondolatával felvértezett információs, tudásközpontú társadalmunkban alapvető elvárás, hogy tagjai képesek legyenek mind a munkájukhoz, mind pedig az életvitelükhöz szükséges források, információk elérésére, kritikus szemmel történő szelekciójára, feldolgozására, értékelésére, megfelelő alkalmazására; az információszerzés kibővülő lehetőségeinek felhasználására önállóan is. Ennek eléréséhez már kisiskolás kortól kezdve az önművelés képességének kialakítására kell törekedni. Ezen tudás elengedhetetlenül fontos eszköz a mai ember számára, legyen szó általános iskolás kisgyermekéről, egyetemistáról, dolgozó felnőttéről, vagy éppen nyugdíjas nagymamáról, vagy nagypapáról. Megszerzéséhez nélkülözhetetlen segítőtárs a könyvtár, amelynek értő használatához a könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása is szükséges. Így ezen ismeretek birtoklása is kulcsfontosságú az önművelés képességének elsajátításában és ezáltal a sikeres értelmiségi élet kialakításában is.

A Debreceni Egyetemen folytatott tanulmányaim során nyílt lehetőségem arra, hogy a könyvtárhasználati ismeretek oktatásával kapcsolatban bővebb ismereteket szerezhsek. Eközben döbbsentem rá arra, hogy mennyire nagy a jelentősége ezen tudásanyag birtoklásának, amit csak tovább erősítettek korábbi személyes tapasztalataim, pontosabban azok hiánya; valamint egyetemistaként azok a kudarcok, amiket a megfelelő ismeretek hiánya miatt; majd azok a pozitív élmények, amiket pedig a szükséges tudásanyag megszerzése és elsajátítása után élhettem át az Egyetemi Könyvtár és más könyvtárak látogatása, s a különböző kutatómunkáim során is. Ezért mindenképpen fontosnak tartom felhívni a figyelmet az ezirányú oktatásra, annak különböző lehetőségeire, formáira és nem utolsósorban aktualitására, jelentőségére.

Szakedolgozatom célja, hogy rövid áttekintést adjak a könyvtárhasználati ismeretek oktatásáról, különböző területeken való megvalósításáról-, egyes esetekben konkrét példák bemutatásával kiegészítve-, mindezek feltételeiről, különböző formáiról, lehetőségeiről, fő jellemzőiről, kiemelve mindeközben ezek jelentőségét, nélkülözhetetlen voltát. A témához szükséges szakirodalmak gyűjtésekor több könyvtárban végeztem kutatómunkát, így a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtárában, a Méliusz Juhász Péter Megyei Könyvtár és Művelődési Központban és a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi

Könyvtárban is. A szakdolgozat elkészítéséhez nemcsak könyveket, hanem hagyományos és online elérhető folyóiratokat, cikkeket is felhasználtam.

Gyűjtésem kezdetén igen nagy mennyiségű szakirodalomra bukkantam, s mivel ekkor még egyáltalán nem volt rálátásom sem magára az adott témára, sem az általa lefedett tartalmi mondanivalóra, sem pedig arra, hogy szakdolgozatom milyen szinten kellene, hogy lefedje, vagy éppen feltárja az adott témakört, ezért ez igencsak megnehezítette a kezdeti lépéseket. Nem volt egyszerű feladat a rendelkezésre álló hatalmas dokumentum mennyiségből kiválogatni, kritikus szemmel tekintve szelektálni az igazán alkalmasakat; eldönteni, hogy melyek azok, amelyek szükséges és hasznos és melyek azok, melyek kevésbé használható információkat tartalmaznak. Témavezetőm tanácsai és észrevételei azonban sokat segítettek az induláskor és irányt mutattak. Miután a dolgozatomat sikerült különböző területekre felbontani, ennek megfelelően csoportosítottam, specifikusan szűkítettem a talált dokumentumokat és ezek tanulmányozása után kezdtem meg a téma kidolgozását.

Szakdolgozatom fejezeteit aszerint alakítottam ki, hogy milyen fő területek köré rendeztem a könyvtárhasználati ismeretek oktatásának tárgyalását. Eszerint külön fejezetet szántam a közoktatásban, tehát az általános és középiskolákban; majd a felsőoktatásban kialakult, illetve meglévő szerepének, jellemzőinek a tárgyalására; és a közkönyvtárak felhasználóképzésének és ezen belül betöltött szerepének a bemutatására.

1.A könyvtárhasználati ismeretek oktatása a közoktatás területén

1.1. Az iskolai könyvtárakról általában

„A tudás ma képesség és tájékozottság [...] A jó iskola ma: bevezetés a könyvtárba vagy a laboratóriumba.” Németh László 1945-ben megfogalmazott gondolatai információs társadalmunk iskoláinak is alapvető céljai. A folyamatos tanulásnak, a kritikai- értékelő megközelítés elsajátításának, az önálló ismeretszerzés elvének a megvalósításában pedig az iskola nélkülözhetetlen segítőtársa az iskolai könyvtár.¹

Az iskolai könyvtár a könyvtárak egyik alapvető típusa, mely már évtizedek óta jól ismert fogalom hazánk területén is.² Gyökerei egészen az iskolázás kezdetéig vezethetők vissza, de az oktatási intézmény változó szükségleteinek függvényében a szóban forgó könyvtártípus is számos változáson ment keresztül.³

A közoktatás területén az iskolai/ kollégiumi könyvtárakra vonatkozó jogszabályok közül kiemelném a közoktatási törvény 53.§ (6) bekezdését, amely az iskolai könyvtárak működésével általánosan foglalkozik. Megfogalmazza, hogy az iskolában működő iskolai könyvtárnak lehetővé kell tennie, hogy a tanulók és a pedagógusok minden tanítási napon igénybe vehessék azt. Ez pedig alapvetően feltételezi egy működő iskolai könyvtár létezését is.

A részletesebb szabályozást hozó jogi rendelkezések az iskolai/ kollégiumi könyvtárat elsősorban az iskola olyan kötelező eszközöként tartják számon, amellyel az iskolának, illetve a nevelő- oktató intézménynek fenntartótól függetlenül rendelkeznie kell. Ezt a közoktatási törvény többször módosított 11/1994. (VI. 8.) MKM rendeletének a nevelési- oktatási intézmények működéséről szóló 7. sz. melléklete tartalmazza, amely a Jegyzék a nevelési- oktatási intézmények kötelező (minimális) eszközeiről és felszereléseiről címet viseli. Meghatározása szerint könyvtárat kell létrehozni és működtetni a legalább nyolc évfolyammal alapított általános iskolában, emellett gimnáziumban, szakközépiskolában, szakiskolában, szakmunkásképző iskolában, ha általános műveltséget megalapozó évfolyama van, azaz

¹ Pogány György: Módis László tervezete a használóképzésről: adalékok a kérdés historiográfiájához. In: Könyvtári Figyelő. 2000. 3. sz. 363. p.

² Ballér Endréné: Könyv és könyvtár az általános iskolában: az önálló ismeretszerzés útja: (kézikönyv az általános iskola nem magyar szakos tanárai számára). Budapest: Tankönyvkiadó, 1980. 10. p.

³ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 3. p.

rendelkezik 9-10. évfolyammal. Azon iskolák/kollégiumok esetében pedig, amelyek nem teljesítik a megadott feltételeket, könyvtárszoba működtetése kötelező.⁴ Emellett kiemelendő még ugyanezen jogi rendelkezés 6/C.§ (1)-(4) bekezdése valamint a 3. számú melléklete, mely Az iskolai (kollégiumi) könyvtárak működése címet viseli és fejt ki az ezzel kapcsolatos, nevelési- oktatási intézmények könyvtáraitra vonatkozó jogszabályi előírásokat.⁵

Míg a Pedagógiai Lexikon megfelelő szócikkét tekintve, iskolai könyvtárnak az alsó és középfokú oktatási intézmények, kollégiumok, nevelőotthonok, általános művelődési központok könyvtárait, valamint az óvodák ellátó helyeit nevezhetjük⁶; mai értelemben vett, legújabb funkcionális definíciója már sokkal inkább kitér a részletekre és tartalmazza az iskolai könyvtártól elvárt hagyományos feladatok mellett az újabb törekvéseket is, amelyben már többek között a pedagógiai szerepkör erősödése, a könyvtár szocializációs és szociális lehetőségeinek hangsúlyozása és a legkorszerűbb információrögzítő és továbbító- technikák befogadása is megfigyelhető.⁷ Eszerint „ az iskolai könyvtár az oktatási nevelési intézmény tanítási, tanulási médiatára, oktatási helyszíne és kommunikációs centruma. Gyűjteménye széleskörűen tartalmazza azokat az információhordozókat, információkat, amelyeket az iskola oktató, nevelő tevékenysége hasznosít, befogadva és felhasználva a különböző rögzítési, tárolási, átviteli és kereső technikákat. Szakszerűen elhelyezett, feltárt gyűjteményére és a könyvtári rendszerben, információs hálózaton elérhető forrásokra épülő szolgáltatásaival az iskola tevékenységét átfogó forrásközpontként, információs központként működik. Az önálló ismeretszerzés elsajátítása érdekében tantervi program szerint szervezi és a nevelőtestülettel együttműködve valósítja meg a tanulók könyvtárhasználati felkészítését. Egyúttal széleskörű lehetőséget kínál az olvasásfejlesztésre, a csoportos és egyéni tanulás technikájának, módszereinek elsajátítására, a személyiség komplex és differenciált fejlesztésére.”⁸

A már korábban említett 16/1998. (IV. 8.) sz. MKM rendelettel módosított 11/1994. (VI. 8.) sz. MKM rendelet 6/C §. (1) bekezdése szerint pedig „ az iskolai, kollégiumi könyvtár az iskola, a kollégium pedagógiai tevékenységéhez, a nevelő, oktató munkájához, a tanításhoz,

⁴ Tóth Viktória: Jogi útvesztők- kérdőjelekkel: az iskolai könyvtárak jogi szabályozása. Budapest: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2006. 9. p.

⁵ Tóth Viktória: Jogi útvesztők- kérdőjelekkel: az iskolai könyvtárak jogi szabályozása. Budapest: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2006. 27. p.

⁶ Pedagógiai lexikon. Főszerk. Báthory Zoltán, Falus Iván. 2. köt. Budapest: Keraban Kiadó, 1997. 95-97. p.

⁷ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 3-5. p.

⁸ Dán Krisztina: Az iskolai könyvtár új modellje. In: Budapesti Nevelő, 1999. 4. sz. 66. p.

tanuláshoz szükséges dokumentumok rendszeres gyűjtését, feltárását, megőrzését és használatát, a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek oktatását biztosító szervezeti egység.”⁹

A definíciókból többek között kiderül, hogy a könyvtár az iskola szerves része, szellemi műhelye, ahol a tanulók és nevelők egyaránt gyorsan és szabadon hozzájuthatnak a számukra fontos; tanulást, illetve tanítást segítő forrásokhoz. Az iskolai könyvtár erősödő pedagógiai szerepvállalásával integrálódik az iskola alaptevékenységeibe, a tanulás-tanítás, az információs- kommunikációs nevelés folyamataiba, s ezzel hozzájárul az intézmény pedagógiai programjának megvalósításához, valamint a könyvtár- használói kultúra, az önálló ismeretszerzés technikájának elsajátításához és a forrásalapú oktatás hatékony módszereinek kimunkálásához. Megalapozza a tanulók könyvtárhasználatra nevelését, felkészíti őket a korszerű könyvtári információs technikákra. A tanulók a könyvtárhasználati képzés keretében sajátítják el azokat az információfeldolgozási módszereket és keresési stratégiákat, amelyek segítségével a mai felgyorsult világban a növekedő információmennyiségből ki tudják választani és érdekeinknek megfelelően hasznosítani tudják majd a számukra szükséges forrásokat. Központi szerepet vállal az iskola könyvtárhasználati koncepciójának, s így helyi tanterveinek kidolgozásában is. Feladata minden műveltségterület és minden tantárgy esetében a könyvtárhasználatra nevelés gyakorlati megvalósításának vezetése, ösztönzése, szervezése, segítése, s a könyvtárhasználat megalapozásával párhuzamosan közvetlen részvétel a könyvtárismereti- és használói képzésben. Felelős tehát a használói alapismeretek elsajátításáért, ugyanakkor a kidolgozott program megvalósításának sikere csak akkor valósulhat meg, ha mindezen tevékenységet a nevelőtestülettel szoros együttműködésben végzi és gondoskodik a megfelelő munkamegosztás kialakításáról is.¹⁰

1.2. A könyvtárhasználati ismeretek megjelenése, rövid történeti áttekintése

Az iskolai könyvtár imént ismertetett definíciói mellett számos egyéb fogalommagyarázatot is találhatunk még a különböző szakirodalmak tanulmányozása során. Ám már ezek a megfogalmazások is elegendőek ahhoz, hogy a folyamatos változás hatásai megfigyelhetőek legyenek a könyvtár értelmezésében és tevékenységi körében egyaránt. Újításként, a könyvtárhasználati ismereteknek a tanítási folyamatban történő megjelenése is szembetűnő, mindemellett nem váratlan, hiszen számos előzménye volt.

⁹ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 31. p.

¹⁰ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 5-7. p.

A hetvenes évek fejlődésnek induló iskolai könyvtáraiban olyan tantárgymódszertani és olvasáspedagógiai törekvések jelentek meg, amelyek rávilágítottak a tanulás-tanítás folyamatában a könyvtár nevelő erejének, hatékonyság növelő szerepének elengedhetetlen szükségességére. Egyre nagyobb jelentőséget kapott a pedagógusok, könyvtárostánárok, és könyvtárosok körében az a meggyőződés, miszerint a szaktárgyi önálló ismeretszerzés megalapozásának és elősegítésének alapvető feltétele a tanulóknak a könyvek használatába, a könyvtári tájékozódás gyakorlatába történő, minél részletesebb bevezetése. Ennek megvalósítására különböző helyeken, különböző módokon kísérleteket is tettek, melyek eredményei, s tapasztalatai vezettek az 1978-as tantervek, elsősorban a magyar tantárgy keretében megjelenő, könyv- és könyvtárismereti program megjelenéséig. Bár ez hozzájárult a használói képzés további fejlődéséhez, de a 80-as években alkalmazott, iskolai ismeretátadási módszerek még nem tették lehetővé az iskolai könyvtárak tantárgymódszertani szerepvállalását, s ezáltal a könyvtárismeret általános körű szaktárgyi alkalmazását sem.

A változások következő mérföldköve a 80-as évek végére tehető, amikor megindultak az iskolaszervezeti váltások, a reformpedagógia tért hódított, s megjelentek az alternatív tantervek és a modernebb módszertani, innovációs törekvések. Ez azonban még csak egyes intézmények esetében jelentett újabb lendületet az iskolai könyvtárak szerepének ártértékelésében.

A következő fordulópont a 90-es években következett be, amikor a társadalmi változások felhívták a figyelmet az információ jelentőségére. A tudásalapú társadalom kialakítása közben olyan képességek, és készségek kerültek előtérbe, mint a problémalátás, a kooperációs készség, a magas szintű kommunikációs és informatikai felkészültség, s az ismeretek önálló megszerzésére, feldolgozására és alkalmazására való képesség.¹¹ Megjelent az élethosszig tartó tanulás gondolata is, mely egyre nagyobb jelentőséget kapott, s így nyilvánvalóvá vált, hogy bár az iskola nem tud egy nemzedéki aktív életpályához szükséges tudást átadni, de feladata, hogy felkészítse tanulóit arra, hogy képesek legyenek a későbbi munkájukhoz, életvitelükhöz szükséges információk önálló megszerzésére, értékelésére, szelektálására és érdekeiknek megfelelő hasznosítására. Ennek eléréséhez pedig már az általános képzés keretein belül el kell sajátítaniuk a különböző források, a könyvtár használatát és az információkezeléshez szükséges ismereteket.

¹¹ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 57. p.

1. 3. A könyvtárhasználat helye és szerepe a tantervekben és az oktatásban

1.3.1. Bevezetés

Az előbbi, rövid történeti áttekintés után nem meglepő tehát, hogy az előbbi gondolatok a Nemzeti Alaptanterv és az ezt követő kerettanterveknek a képzési- nevelési feladat önállóan körvonalazható és tantárgyközzileg hasznosítható követelményrendszerében, valamint az iskolák helyi pedagógiai programjában is megfogalmazódtak.¹²

A Nemzeti Alaptanterv az első olyan magyar tanterv, amely az iskolai könyvtárat mint információszolgáltató egységet az oktatás folyamatának minden mozzanatában felhasználható forrásközpontként kezeli.¹³ A könyvtárhasználatot az informatika részműveltségi területként definiálja. Ebben az értelemben a könyvtárhasználat követelményrendszere és ismeretköre a tanulmányokhoz szükséges nélkülözhetetlen feltétel, tágabb értelemben pedig az életvitelhez szükséges források, információk elérésének, megszerzésének tudástartalma, s a közvetett kommunikáció és a forrásalapú önálló tanulás elsajátításának lényegi eleme. A tananyag elsősorban gyakorlati jellegű, de nem nélkülözheti az alapvető elméleti- fogalmi elemeket sem.

A követelményrendszer kialakításánál alapul vették a *könyvtárhasználat tanításának alapvető céljait*, melyet Dán Krisztina Iskolai könyvtári ismeretek című művében található felosztás, logikai felépítés alapján szeretnék ismertetni:

- A tanulók felkészítése az információs társadalom kihívásainak fogadására azaz, hogy képesek legyenek az információszerzés kibővülő lehetőségeinek felhasználására, az információk elérésére, kritikus szemmel történő szelekciójára, feldolgozására, értékelésére, majd a megszerzett tudásanyag megfelelő alkalmazására;
- A diákok könyvtárra alapozott önművelés képességének kialakítása, majd a könyvtári információs rendszer lehetőségeinek alkalmazásával a kialakított képességek fejlesztése;
- Olyan tanulási módszerek és technikák kifejlesztése, melyek a forrásokat komplex és alkotó módon alkalmazzák;

¹² Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 3. p.

¹³ Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába: módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 7. p.

- A tanulók megismertetése az iskolai és más típusú könyvtárakkal, könyvtári eszközökkel, forrásokkal;
- A megismert eszközökkel és forrásokkal végezhető tevékenységek bemutatása és elsajátíttatása; s mindezek segítségével biztos használoi tudás kialakítása;
- A megszerzett könyvtárhasználati tudás eszközjellegű beépítése a tanulók mindennapi problémáinak megoldásához, tantárgyi képzéséhez, iskolai fejlődéséhez szükséges információszerzésbe és –feldolgozásba;
- A forrásfelhasználás etikai szabályainak alkalmazás szinten történő elsajátíttatása;
- A normakövetés követelményének elfogadtatása a diákokkal;
- A társadalomba beilleszkedni és érvényesülni képes személyiségek nevelése, azaz a különböző társadalmi szerepekhez alkalmazkodni tudó, szükség szerint szerepét változtatni, módosítani képes és adott szerepében hasznosan tevékenykedni tudó személyek nevelése.¹⁴

1.3.2. A könyvtárhasználati tananyag meghatározásának főbb szempontjai

1. A könyvtárhasználat tanítása egy olyan nevelési- oktatási terület, amely szerves része az iskola alaptevékenységének. Ilyen minőségben a könyvtárhasználati képzés tartalmait is elsősorban az iskola nevelési céljai és feladatai határozzák meg. A közoktatásügy azon törekvése, mely az iskola pedagógiai tevékenységét az ismeretközpontúságtól a képességközpontúság felé kívánja elmozdítani, hatással van a könyvtár stratégiai szerepére is, mely ennek köszönhetően az adott rendszeren belül meg is változik.¹⁵
 "... az egyén érdeke, hogy időben hozzájusson a munkájához, az életvitele alakításához szükséges információkhoz, képes legyen azokat céljának megfelelően feldolgozni és alkalmazni. Ehhez el kell sajátítania a megfelelő információszerzési,- feldolgozási és –átadási technikákat, valamint az információkezelés jogi és etikai szabályait..."¹⁶ Az egyén közvetlen érdekei

¹⁴ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 57-58. p.

¹⁵ Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába: módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 13. p.

¹⁶ Nemzeti Alaptanterv. Budapest: MKM, 1995. 208. p.

mellett gazdasági és társadalmi közügy is a tanulók megfelelő felkészítése, hiszen ezáltal lehet ezen szférák elvárásaihoz közelíteni az iskolát. Ezáltal az iskolai könyvtár szerepkörében felerősödhetnek mindazon közvetlen és közvetett elemek, amelyek a pedagógiai folyamatok, a tanítási- tanulási tevékenységek aktív, s szinte nélkülözhetetlen részévé teszik a könyvtárhasználatot. A hatékony tanulás, az önálló ismeretszerzés iskolán belül és azon kívül, azon túl is működő képességének megszerzése ugyanis szinte elképzelhetetlen a könyvtári tájékozódás, a különböző forrásokkal végzett munka módszereinek, technikáinak megismerése és elsajátítása nélkül.

2. A könyvtári kultúra színvonala; szakmai, technikai fejlettsége, és az ezzel összefüggő ismeretek, az elvárható használói felkészültség, az attitűd mind-mind újabb elemei a tananyag- meghatározó tényezőknek. A számítástechnika általános körű bevezetése, az új információtechnológiák, az integrált rendszerek, az egyre hatékonyabb keresőprogramok megjelenése, valamint a hálózati kapcsolatok növekvő szerepe változásokat idézett elő a könyvtárak életében, átformálta az addig kialakult, hagyományos könyvtárképet és a könyvtárak igénybevételéhez szükséges felkészültség szintje is újabb lépcsőfokra ugrott. Ez a könyvtárhasználóktól is újabb tudásanyag meglétét, értő alkalmazását követelte meg, így a közoktatásban elsajátítandó könyvtárhasználói tudásnak is bővülnie kellett, hogy tartalmazza azokat az új ismereteket, készségeket is, amelyeket a könyvtári technológiában bekövetkezett változások indokoltá tettek.
3. A könyvtárhasználati tananyag meghatározásánál nem lehet figyelmen kívül hagyni a következő szempontot sem, amely mind közül talán a legmeghatározóbb. Ez nem más, mint hogy a tananyagot nagymértékben befolyásolják a képzésben résztvevők életkori sajátosságai; érdeklődésük, pszichikai jellemzőik, kognitív és érzelmi tulajdonságaik... Tehát fontos kiindulópont a használatnál nélkülözhetetlen, logikailag jól felépített szakmai tartalom, ugyanakkor mindez csak a tanulók életkori sajátosságai által meghatározott pedagógiai transzformációkkal, a pedagógiai kultúrának jól megválasztott módszerekkel, fejlesztő feladatokkal és tanulói

tevékenységekkel összehangolt együttesében alakulhat hatékony tananyaggá. A tantervezés során nagy gondot kell fordítani ezen szempontokra. A könyvtárhasználati képzés tulajdonképpen az általános képzés egészét, teljes időszakát átfogja, s ezért különösen fontos követelmény az egyes életkori szakaszoknak és sajátosságoknak megfelelő tananyagelosztás. A tanulók könyvtárhoz fűződő élményeit, hozzáállását nagymértékben befolyásolhatják a képzésük során alkalmazott, életkoruknak megfelelő módszerek, megismerő tevékenységek, tanulásszervezési formák, s teljesítményük értékelésének gondosan kiválasztott, megfelelő módjai. Ezért sem mindegy, hogy például az egyes évfolyamokon milyen tananyagelemek kerülnek oktatásra, s hogy a könyvtári tananyag koncentrikus felépítéséből adódóan az egyes évfolyamokon ismétlődő információk, különböző fogalmak- mint például a kézikönyvtár, könyvtár, tájékozódás, feldolgozás, adatbázis...- milyen mélységben, milyen műveleti szinten és milyen források felhasználásával kerülnek elsajátításra.

A tantervi követelmények fent említett szempontok alapján történő kidolgozását követi a gyakorlatban történő megvalósítás, melynek sikeréhez mindenképpen szükség van egy, a korszerűség kritériumainak mind szakmai, mind pedagógiai szempontból megfelelő, szolgáltatóképes iskolai könyvtárra is.¹⁷

1.3.3.A könyvtárhasználat a Nemzeti Alaptantervben

Az 1995-ben kiadott Nemzeti Alaptantervben önálló részműveltségi terület formájában és más műveltségterületek tanterveiben jelentek meg a könyvtárhasználati követelmények és az ismeretanyag. Ezek együttesen határozzák meg a kiindulópontul szolgáló, s a mai napig érvényes könyvtár- pedagógiai koncepciót.¹⁸ Alaptantervről lévén szó, a NAT, mint makroszintű szabályozóeszköz jelent meg, s ennek megfelelően nem határozott meg tantárgyakat; eszmei képzési időszakban gondolkozott és nem a hazai

¹⁷ Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába: módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 13-16. p.

¹⁸ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 65. p.

iskolarendszernek megfelelő szakaszokban. Nem állapította meg az oktatási folyamat évekre lebontott rendszerét, s lazán kezelte a megvalósításhoz szükséges órakereteket is.¹⁹

A tananyag ismeretköreinek kialakításánál figyelembe vették többek között a könyvtárhasználat tanításának céljait, feladatait, az információszerzés és –kezelés gyakorlati tudnivalóit, valamint a használói képzés több évtizedes tapasztalatai és eredményei is kiindulópontként szolgáltak. Ezzel összhangban a tanulóknak az általános képzés keretein belül el kell sajátítaniuk:

- A könyvtár rendjét meghatározó elméleti alapokat, melyek lehetőséget teremtenek a könyvtári rendszer és a különböző könyvtártípusok főbb sajátosságainak megismerésére => *Általános könyvtárhasználati ismeretek*;
- Az információkat tartalmazó nyomtatott és nem nyomtatott információhordozók, dokumentumok tulajdonságait, belső szerkezetét, valamint használatát => *Dokumentumismeret*;
- A dokumentumok és a bennük található információk megtalálását segítő könyvtári eszközöket => *Tájékoztató eszközök*;
- Azokat a technikákat, melyek értő alkalmazásával képesek az ismerethordozókat, információkat szelektálni, értékelni, s az új tudásanyagot beépítve eddigi ismereteik közé új szellemi termék előállítására is képesek legyenek => *Szellemi munka technikája*

1.3.4. Könyvtárhasználat a kerettantervekben

Az alaptanterv az általános értelmezhetőségével túlságosan nagy teret hagyott a tantervi minták kimunkálásához és a helyi tantervezéshez. Ezért be kellett építeni a Nemzeti Alaptanterv és a helyi tantervek közé egy köztes szabályozót, a kerettanterveket. Ezek az alaptanterv előremutató szemléletét, műveltség tartalmait egyértelművé teszik a helyi tantervező gyakorlat számára, mely által a tantervfejlesztés egységesebbé és kontrollálhatóbbá tehető.²⁰

¹⁹ Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába: módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 16-17. p.

²⁰ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 65. p.

A kerettantervek tehát a közoktatás tartalmi szabályozásának eszközei. A nat-ra épülve, majd az egyes iskolák helyi tantervében konkretizálódva és kiegészülve, elősegítik a nevelés-oktatás tartalmi egységét, s az iskolarendszeren belüli átjárhatóságot. Úgy szabályoznak, hogy közben mozgásteret is biztosítanak az egyes iskoláknak.²¹

A kerettantervi programot a szakterület konszenzusa alapján dolgozták ki, melynek eredményeképpen megoldódtak a könyvtárhasználat státuszának és tantervi beépülésének módjával, valamint tanításának minimális órakeretével kapcsolatos problémák, kétségek. A kerettantervek szerkezeti elemei tartalmazzák mind a könyvtár használatára vonatkozó elvi, mind pedig a konkrét, gyakorlati útmutatásokat is, melyek magukban foglalják a könyvtárhasználatnak azokat a pedagógiai szempontból előremutató tulajdonságait is, melyek az iskolát egyre inkább a tevékenységközpontú pedagógia irányába mozdítják el. Ugyanakkor az önálló tanulást, információfeldolgozást szolgáló munkaformák, mint a gyűjtőmunka, kiselőadás, különböző forrásokból nyert információk összehasonlítása... is fellelhetők a tantárgyi tevékenységek rendszerében. Ezekben a könyvtári források, eszközök, s a velük végzett műveletek is meghatározó szerepet töltenek be.²²

1.3.4.1 A könyvtárhasználat kerettantervi státusza és tantervi beépülése

A könyvtárhasználat eszköztudás. A kerettantervben meghatározott szintre történő fejlesztéséhez jól és tudatosan megtervezett pedagógiai folyamatra van szükség. A kerettanterv a könyvtárhasználat státuszát önálló követelményekkel, tartalommal rendelkező tantárgyi részterületként és tantárgyközi nevelési feladatként határozza meg. A kerettantervben kétféleképpen jelenik meg:

- Alapozó ismeretként, amelynek megtanítása szükségessé tette a könyvtárhasználat tantárgyi megjelenítését önálló feladat- és célmeghatározással, valamint általános fejlesztési követelményekkel, elkülönített tevékenységekkel, ismeretkörökkel és továbbhaladási feltételekkel. Ez nélkülözhetetlen, hiszen csak ezek segítségével, illetve meglétével biztosítható minden tantárgyban a közös könyvtárhasználati tudás elsajátítása.*(részletesebben lásd az 1. sz. mellékletben)*

²¹ Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába: módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 19. p.

²² Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 65-66. p.

-> A könyvtárhasználat helyét, a *számítástechnikával* egyetemben az informatikán belül jelöli ki a Nemzeti Alaptanterv. A két ismeretterület között igen sokoldalú összefüggések fedezhetők fel, így nem véletlen, hogy a kerettantervekben az informatika tantárgy cél- és követelményrendszerén belül találhatóak meg a könyvtárra, a tájékoztatásra, valamint a dokumentumtípusokra vonatkozó tudnivalók évi 3-5 órában.

-> A *magyar nyelv* keretében a dokumentumokról, illetve a bennük lévő információk feldolgozásáról tanulhatnak a tanulók évi 4-5 órakeretben. Ez különösen fontos azért, mert ekkor közvetlen kapcsolat lehet a befogadó tantárgy és a beillesztett ismeretek között, ugyanakkor mindez természetesen illeszkedik az anyanyelvi oktatásba köszönhetően annak, hogy az információfeldolgozás és az új információ létrehozása, azaz például a szövegértés és a szövegalkotás kommunikációs tevékenység.

-> Bár a kerettanterv az *osztályfőnöki órák* nevelési programjának kidolgozását az egyes iskolákra bízta, javaslatokat tett arra vonatkozóan, hogy milyen témakörök építhetők be a könyvtárra épülő tanulási, önművelési szokások megalapozásával, fejlesztésével és nem utolsósorban a biztos és hatékony használói tudás kialakításával kapcsolatban.

- Keresztntantervként, azaz minden tantárgyban megjelenő követelményként. Ez mindenképpen szükséges ahhoz, hogy a tanulók könyvtárra alapozott ismeretszerző tevékenysége ténylegesen is készségszintre fejlődjön.

Ehhez kapcsolódó példát, azaz a könyvtárhasználat 8. évfolyamon történő alapozását és szaktárgyi alkalmazásait a 2. sz. melléklet tartalmazza.

A könyvtárra, forrásokra alapozott önálló ismeretszerzés és információfeldolgozás elsajátításához alkalmazott feladatoknak, illetve tanulói tevékenységeknek minden szaktárgy gyakorlatába be kell épülniük, azaz tantárgyközi ismeretként kell továbbélniük a tanulóknak, annak érdekében, hogy az egyes befogadó tárgyakban megszerzett ismeretek valóban a képesség szintjére kerüljenek.

Megemlítendő még, hogy a NAT és a kerettantervek, s így az általuk meghatározott könyvtárhasználati ismeretek oktatásával kapcsolatos célok és követelmények sem valósíthatók meg közvetlenül a gyakorlatban, ezért ezek az intézmények munkáját csak a

helyi tanterveken, valamint a tanítási- tanulási programokon keresztül szabályozhatják.²³ A *könyvtárhasználat tananyagának szerkezetét a helyi tantervek és a tanítási- tanulási programok szintjén, évfolyamok és óraszámok szerint a 3. sz. melléklet szemlélteti igen részletesen.*

1.4. Könyvtárhasználat a gyakorlatban

Míg a könyvtár- informatikai ismeretek oktatása a könyvtárostanár hatásköre, hiszen ő rendelkezik azokkal az ismeretekkel, melyekkel a kijelölt célok és a megvalósítandó követelmények elérhetőek; addig a különböző szaktárgyi órák könyvtári megtartása esetében meghatározott szaktárgyi ismeretkör könyvtári forrásainak megkereséséről, feldolgozásáról, s ezzel párhuzamosan a már ismert könyvtárismeret alkalmazásáról, alkalmaztatásáról beszélhetünk. Ezért az utóbbi esetben szükség van a szaktanárok felügyeletére, akik jobban ismerik saját tantárgyuk nyelvét és logikáját. Ugyanakkor hatékony és sikeres munkájukhoz elengedhetetlenek azok az ismeretek is, melyeket a könyvtárostanár ad át diákjainak, s amelyek hozzájárulnak a szaktárgyi tudás bővítéséhez. Összefoglalva tehát a használó képzés és a nevelési feladatok megvalósítása a nevelőtestület egészének a közös felelőssége és feladata.

S hogy a közös cél elérése milyen óra-, illetve foglalkozástípusokon és milyen óraszervezési módszerek segítségével valósulhat meg, Dán Krisztina Iskolai könyvtári ismeretek című művében felvázolt gondolatai alapján szeretném bemutatni:

1.4.1. Óratípusok

Meghatározhatóak a könyvtár eszközeivel megtartható órák alapvető típusai. Így megkülönböztethetjük a következőket:

- ➔ Könyvtárbevezető óra: Ez az óratípus szerepelhet a helyi tantervben, illetve lehet tanítást követő foglalkozás. Jelentős szerepe van az iskolába lépő, új képzési szakaszt kezdő-, azaz például általános iskolából középiskolába lépő-, vagy iskolát váltó tanulócsoportok esetében, ugyanakkor az iskolán kívüli közkönyvtárak megismerését célzó látogatások, kirándulások is hasonló foglalkozástípusnak tekinthetőek. Az óra

²³ Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába: módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 21-25. p.

keretein belül a tanulók és a nevelők megismerkedhetnek többek között az adott könyvtár használati szabályaival, szolgáltatásaival, gyűjteményi rendjével, tájékoztató eszközeinek alapvető elemeivel.

- ➔ Könyvtárhasználati/ Könyvtárismereti óra: Ez az órátípus a tantervek által előírt, kötelező óra. Az adott foglalkozástípus keretein belül a tanulók elsajátíthatják a könyvtárra, a különböző tájékoztató eszközökre, illetve a dokumentumokra és a bennük található információk feldolgozására vonatkozó legalapvetőbb technikákat, műveleteket, használói ismereteket. Megemlítendő még, hogy ezek az ismeretek mint célismeret jelennek meg a szóban forgó órátípuson belül.²⁴

A 4. sz. melléklet két, részletes és szemléletes példát ad egy-egy lehetséges téma köré szervezett könyvtárismereti szakórára, bemutatva azok óramenetét, szervezési módszereit, eszközeit.

- ➔ Könyvtárra épülő szaktárgyi óra: Ebben az esetben szaktárgyi órákról beszélhetünk. A könyvtárismeret eszközként való alkalmazása jellemző. A foglalkozásokon a tanulók az adott szaktárgyi tananyagot, témakört a könyvtár eszközeinek és ismerethordozóinak komplex felhasználásával; a már korábban megszerzett használói tudás; a szaktárgyi forrásokra, tájékozódásra vonatkozó ismereteik, tapasztalataik alkalmazásával dolgozzák fel. Az ilyen típusú órát általában a szakos tanár vezeti, ugyanakkor bizonyos esetekben a könyvtárostánár is szerepet kaphat, illetve a munkáltató órák esetében a kettős óravezetés is megoldás lehet.
- ➔ Többkönyvű vagy multimédiás óra: Különleges órátípus, melynek célja lehet a tanulók szaktárgyi ismerethordozók használatába történő bevezetése, illetve a források önálló használatára való ösztönzése. A foglalkozás megtartásának alkalmas helyszíne lehet a könyvtár, a szaktanterem, illetve multimédiás terem is feltéve, hogy a szükséges dokumentumok, eszközök megfelelő mennyiségben rendelkezésre bocsáthatóak.
- ➔ A tanítást követő könyvtári foglalkozások: Ide sorolhatóak mindazon iskolai, és azon kívüli könyvtárakban zajló tevékenységek, melyek előkészítése, illetve megtartása a könyvtári eszközök jelenlétét követeli meg.
- Így például az iskola pedagógiai programjához kötődő szakköri, felzárkóztató, tehetséggondozó, tanulmányi versenyekre felkészítő; a diákok olvasóvá nevelését,

²⁴ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 69-70. p.

általános művelődését és személyiségfejlődését szolgáló; az intézmény életével, múltjával, társadalmi vagy családi ünnepekkel összefüggő foglalkozások...

1.4.2. Óraszervezés, módszerek

A fent említett foglalkozástípusok akármelyikéről is legyen szó fontos kiemelni, hogy a hagyományos órától eltérően a tanulók nem passzív módon jutnak az ismeretekhez, hanem aktívan vesznek részt az órákon, s megtanulják a tudás önálló elsajátításának módját, technikáját is.

A könyvtár bármely ismeretterület keretében felmerülő probléma megoldásához segítséget ad; eszközt, módszert kínál; mellyel hozzájárul a diákok kommunikációs képességeinek fejlődéséhez, a hatékony tanulási, önművelési szokásaik kialakításához és nem utolsósorban személyiségük fejlődéséhez.

A könyvtár állománya a tudományok egészét foglalja magába, s mint ilyen lehetőséget teremt a tantárgyak közötti szabad asszociációknak, valamint hozzájárul a tanulók egységes világképének kialakításához.

Óraszervezés tekintetében a könyvtári munka hatékony megszervezésére talán a legalkalmasabb az ún. *projekt módszer*, ami egy-egy nagyobb, esetenként több tantárgyat érintő témakör-, mint például EU- csatlakozás, környezetvédelem aktuális problémái...-hosszabb időt igénylő feldolgozása.

Ugyanakkor könyvtárhasználatással elvileg bármilyen típusú óra megszervezhető. Megkülönböztethetünk többek között új témakört bevezető; egy-egy korszakot részletebben, átfogóbban bemutató; egy-egy problémát, problémakört mélyebben feldolgozó; egy-egy történelmi eseményt feltáró, s ezzel egyetemben az eltérő véleményeket egybevető; egy-egy téma különböző művészeti ágakban való megjelenését összehasonlító órákat. Általában hatékonyabbak a problémahelyzetből indított órák.

Alapvető követelmény, hogy:

- A könyvtári óra beépüljön a tantárgyi ismeretsajátítás folyamatába. Ezért a szaktanárnak különös gondot kell fordítania az óra előkészítésére; a tanulók előzetes könyvtárhasználati tudásának pontos felmérésére; a tervezett munka, feldolgozandó témakör részekre bontásával a csoportban, illetve a párban végezhető tevékenységek megtervezésére.

- A könyvtári órákon végezhető feladattípusok, és tevékenységek kiválasztásánál mindenképpen mérlegelni kell a tanulók életkori sajátosságait. Így például a szaktanárnak tisztában kell lennie azzal, hogy az általános iskola záró szakaszán, azaz a 7-8. évfolyamon az adott dokumentum felhasználásával megoldható ún. egylépcsős feladatok mellett már végezhető a tanulókkal tematikus keresés, és egyre nagyobb teret kaphat a különböző források felhasználásával és különböző könyvtári tájékoztató eszközök segítségével végezhető gyűjtőmunka, s az így nyert ismeretek önálló feldolgozása, beszámoló készítése.
- A szaktanárnak tisztában kell lennie azzal is, hogy adott témakör feldolgozásához mely források szükségesek- természetesen a diákok életkorának folyamatos szem előtt tartásával-, valamint, hogy a szükséges dokumentumok megfelelő számban megtalálhatóak-e a könyvtárban.
- Lényeges elvárás még, hogy a könyvtári óra bizonyos fázisaiban a diákok képesek legyenek önállóan számot adni elvégzett feladataikról, s hogy új ismereteiket képesek legyenek összegezni, rendszerbe foglalni, értékelni, s beépíteni addigi tudásanyagukba.

A könyvtárra épülő, illetve az ott tartandó szaktárgyi órák előkészítése és megtartása esetén szükség van a szaktanár és a könyvtárostanárra együttműködésére. Ez -, Dán Krisztina szerint- különösen fontos a tervező munka következő területein:

- A már korábban megszerzett, meglévő könyvtárhasználati tudás számbavétele;
- Az ismertetni kívánt téma, illetve témakör feldolgozásához szükséges és a diákok életkori sajátosságainak megfelelő szintű források kiválasztása;
- A kiválasztott forrásokkal végzendő tevékenységek és feladattípusok megvitatása;
- Valamint az órán elképzelendő és megvalósítandó munkamegosztás megbeszélése.

A könyvtárhasználat tanítása nem rendelkezik még kiforrott elméleti és gyakorlati háttérrel, annak ellenére sem, hogy a pedagógiai gyakorlatban való alkalmazását, illetve a szaktárgyi órákon való oktatását már régebben is szükségesnek tartották. A könyvtári órák tartásával mind a szaktanárok, mind pedig a könyvtárostanárok valós szükségletnek kívánnak

megfelelni. A tanulók segítségére vannak abban, hogy alkalmassá váljanak korábban megszerzett tudásanyagukat, leszárt tapasztalataikat minél hatékonyabban, hasznosabban és alkalmazhatóbban beépíteni a mindennapi gyakorlatba.

A könyvtárostanárok és szaktanárok közös tervező, előkészítő munkáját nagymértékben segíthetik és megkönnyíthetik a különböző szakmai folyóiratokban-, mint például a Könyv és Nevelés, a Könyvtárhasználat oldalain- közreadott órajegyzőkönyvek; az önálló kötetben megjelent óraleírás gyűjtemények, mint amilyenek például Ballér Endréné: Könyv és könyvtár az általános iskolában, illetve Dán Krisztina: Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába című módszertani segédanyagai, s az egyéb, különböző könyvtárhasználati tankönyvek, munkafüzetek, feladatgyűjtemények. *(részletesebben lásd az 5. sz. mellékletben)*

Ugyanakkor hasznos információkkal szolgálhatnak, illetve motiváló hatásúak lehetnek többek között a különböző könyvtárhasználati bemutató órákról írott összefoglalók, amelyekre például a Könyvtári levelező/lap számainak lapozgatása során bukkanhatunk, s megemlítendő még a Könyvtárostanárok Egyesülete által létrehozott honlap (<http://www.ktep.hu>) is, amely számos hasznos információval szolgálhat a könyvtárhasználati ismeretek oktatói számára is.

+Melléklet- Dán Krisztina: Bevezetés a ... 313- 317. o. könyvtárhasználati tankönyvek, feladatgyűjtemények... listája!!!

1.5. Könyvtárhasználat a tanítási órán kívül

Az iskolai könyvtár közvetett, vagy közvetlen formában, de mindenképpen hozzájárul az iskola pedagógiai programjában megfogalmazott nevelési célok megvalósításához. Sajátossága, hogy nemcsak a tanórák keretein belül, hanem azokon kívül is lehetőséget adhat különböző, az önálló ismeretszerzés elsajátítására, s gyakorlására alkalmas könyvtári foglalkozások; szakkörök; tanulmányi versenyekre felkészítő órák megszervezésére; illetve egyéb, különböző könyvtári eszközök használatára igényt tartó, csoportos és egyéni tevékenységek számára.

Szolgáltatásai az iskolai élet szinte minden területén jelentős hozzáadott értéket, minőségi többletet jelentenek. Mindezt bizonyítja az is, hogy illetékességi körébe tartozik a már említett tanórai és azon kívüli foglalkozások mellett a felzárkóztatás, tehetséggondozás, olvasásfejlesztés könyvtári támogatása; tanulmányi kirándulások, kiállítások, ünnepek előkészítése; iskolaújság szerkesztése; s minden, tanulást szolgáló tájékozódás, gyűjtőmunka támogatása, segítése.

A gyűjtőmunka, adatkeresés, élményszerző olvasás és minden további könyvtári tevékenység komplex módon szolgálja és kell, hogy szolgálja a tanulók intellektuális és kognitív képességeinek és készségeinek fejlődését, ugyanakkor nem szabad figyelmen kívül hagyni ezen foglalkozások személyiségformáló hatásait, s többek között a pozitív normakövetés, vagy éppen az értékorientáció lehetőségeit sem.²⁵

1.5.1. Könyvtárhasználati versenyek

Az iskolai könyvtárak a tanórai, illetve tanórán kívüli foglalkozások mellett helyet adhatnak különböző tanulmányi versenyeknek, ezen belül könyvtárhasználati versenyeknek is. Számos csoportos, csapat-, illetve egyéni versenyt rendeznek helyi és megyei szinten a különböző iskolai, városi és megyei könyvtárakban egyaránt. Említésre méltó a nagy múltú, 5-12. évfolyamos diákoknak meghirdetett Bod Péter Könyvtárhasználati Verseny, valamint a 9-12. évfolyamos, határon túli tanulók részére meghirdetett Kölcsey Ferenc Nemzetközi Könyvtárhasználati Verseny.

Részletesebben, a mintegy 20 éves múlttal rendelkező Bod Péter Könyvtárhasználati Versennyel szeretnék foglalkozni, amely igen nagy népszerűségnek örvend első megrendezésétől kezdve napjainkig.

A verseny kezdetben megyei jellegű volt, melyet civil kezdeményezéssel, a Bod Péter Társaság indított útjára az 1993-as próbaverseny megszervezésével. Az 1993/1994-es tanévtől kezdve már országossá vált. Az országos versenyszervezői feladatokat a KÁOKSZI látta el, egészen a 2003/2004-es tanévig. Ekkor az intézmény megszűnésével; s másik, a verseny lebonyolítására vállalkozó, állami intézmény híján a verseny jövője is veszélybe került. A következő években a Könyvtárostánárok Egyesülete, a budapesti Karinthy Frigyes Gimnázium, a Fővárosi Pedagógiai Intézet, majd az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum mentette meg a versenyt azzal, hogy felvállalta a szervezői feladatokat.²⁶

Már kezdetektől fogva igyekezett megmozgatni a tanulókat. A projektszerű feladatok megvalósításának módszerével élt, hogy a diákok „rákényszerüljenek” arra, hogy megszerzett ismereteiket, információs műveltségüket; a könyvtár nyújtotta lehetőségek kiaknázásával, komplexen alkalmazzák.

²⁵ Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 69-72. p.

²⁶ http://www.opkm.hu/?dok_id=92&lap=dok/dok, 2009. 02. 17.

A verseny résztvevőivel, a tanulókkal kapcsolatban többször felmerült az egyéni, vagy a csoportos verseny rendezésének problémaköre. Végül országos szinten az egyéni megmérettetés mellett döntöttek. Az érvek között szerepelt, hogy a diáknak az iskolában, s később az életben is egyénileg kell majd helytállnia és kamatoztatnia tudását, s nem elhanyagolható az sem, hogy a versenyzők számára biztosítandó javak- utaztatás, étkeztetés, dokumentum-ellátás...- is könnyebben megoldhatóak egyéni versenyzők esetében.²⁷

A korcsoportokat tekintve számuk az első megrendezéstől kezdve folyamatosan bővült, s 2001-ben az 5-12. évfolyamos diákok már négy kategóriában mérhették össze tudásukat. Ez később csökkent, hiszen pályázati lehetőségek híján az 5-6. és a 11-12. évfolyamos diákok tudásának országos szinten történő összemérésének lehetősége megszűnt.²⁸

A verseny megrendezésével kapcsolatos elvárások között szerepelnek a következők:

- ❖ Megrendezésének helye mindenképpen könyvtár, lehetőleg iskolai könyvtár legyen.
- ❖ A téma könyvtárismeret és könyvtárhasználat.
- ❖ A verseny maradjon továbbra is civil kezdeményezésű szakmai program, melynek jelei:
 - ✓ A versenyző önként vállalkozzon a versenyen való részvételre.
 - ✓ A verseny központi témáját egészítsék ki minden esetben a helyi adottságoknak, hagyományoknak megfelelő kérdésekkel.
 - ✓ A szervezők szabad kezet kapjanak a helyi és megyei fordulók kérdéseinek, feladatainak összeállításában.²⁹

²⁷ Ugrin Gáborné: Könyvtárhasználati bemutató óra. In: Könyvtári levelező/lap. 2007. június 32-33. p.

²⁸ http://www.opkm.hu/?dok_id=92&lap=dok/dok, 2009. 02. 17.

²⁹ Ugrin Gáborné: Könyvtárhasználati bemutató óra. In: Könyvtári levelező/lap. 2007. június 32-33. p.

2. A könyvtárhasználati ismeretek oktatása a felsőoktatás területén

Gyorsan változó korunkban, információs társadalmunkban az információk mennyiségi növekedése; az új információhordozók, a digitális könyvtár megjelenése, az internet egyre erősödő szerepe életre hívta az információhoz való minél hatékonyabb és gyorsabb hozzáférés igényét is. Ez mindenfajta szakképzés feladatává tette a korszerű tudásanyag megismertetése mellett az önállóságra; az önálló ismeretszerzésre, -szelektálásra, -feldolgozásra, -értékelésre és a már meglévő tudásanyagba való beépítésre nevelés igényét is, amelynek elengedhetetlenül fontos színtere a könyvtár; nélkülözhetetlen eszköze pedig a megfelelő könyvtárhasználati tudás.

Így a használó képzésnek és a szakirodalom- használatba való bevezetésnek a felsőoktatás területén is elengedhetetlenül fontos szerepe van. A szakdolgozatok, diplomamunkák, tudományos publikációk, beszámolók készítésének első lépése a szakirodalomban való értő, kritikus tájékozódás, amihez az interneten keringő rengeteg információ tartalmi értékelésére és a releváns információk kiszűrésére is szükség van. Ezt pedig hatékonyan és sikeresen csak a megfelelően tájékozott és tájékozódni képes szakember tudja megtenni.³⁰ Természetes elvárás az is, hogy a főiskolákról, egyetemekről újonnan kikerülők megfelelő jártassággal rendelkezzenek a hivatásukhoz és a mindennapi értelmiségi lét követelményeihez szükséges információk megszerzésében. Tehát a felsőoktatási intézmények hallgatóinak egyben könyvtárhasználóknak is kell lenniük. Az ehhez szükséges használói tudás oktatásának minden esetben elengedhetetlen követelménye egy jól szolgáltató könyvtár, mely nélkül maga az oktatás csaknem hiábavaló lenne.

A képzésben résztvevők gyakran érzékelhetik, hogy a könyvtár jó szándékú oktatási közreműködése elé már a legelején rengeteg akadály gördül:

- A hallgatók száma egyre gyorsabb ütemben növekedik, ami jelentős mértékben megnehezíti a tanulók megfelelő színvonalú kiszolgálását, könyvtári ellátását.

³⁰ Karácsony Gyöngyi: Felhasználóképzés a felsőoktatásban: könyvtár- informatikai oktatás a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum hallgatói számára
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=880&issue_id=33 ,2009.03.11.

- A könyvtári kezdeményezések megvalósulása és hatékonysága nagymértékben függ a felsőoktatási intézmények vezetőitől, akik nem minden esetben járulnak hozzá megfelelő mértékben az adott kezdeményezések sikeréhez.
- A könyvtár és a könyvtárhasználat oktatásának elismertsége, fontosságának elismerése még sok helyen nem emelkedett a kívánt szintre, ami azt eredményezte, hogy ahol az ez irányú oktatás nem működik szervezett keretek között, a hallgatók nem érzik szükségesnek ezen ismeretek elsajátítását és nem lépnek fel közösen a könyvtárhasználati, szakirodalom-használati ismeretek megszerzéséért.
- Az oktatáshoz megfelelő szakember biztosítása is szükséges, ami különböző okokból bár, de nem minden esetben bizonyul egyszerű feladatnak.

2.1. A könyvtárhasználati ismeretek oktatásával kapcsolatban felmerülő problémák, kérdések a felsőoktatásban

A könyvtárhasználati ismeretek oktatása számos problémát és kérdést felvet a felsőoktatás területén is; mint például:

- Kell-e egyáltalán tanítani a könyvtár- informatikai ismereteket?
- Ki oktassa a könyvtárhasználati ismereteket?
- Mit, milyen ismereteket oktassanak az adott oktatás keretein belül?
- Hogyan tanítsák mindezt?

Az adott kérdésekkel kapcsolatban számos szakember fejtette már ki véleményét és adott választ különböző fórumokon keresztül. Közülük Zsidai József gondolatmenetét szeretném követni ezen problémakörök kifejtése, elemzése során.

2.1.1. Miért kell tanítani a könyvtár- informatikai ismereteket?

A könyvtárhasználati képzéssel kapcsolatban számos, különböző nyelvű és témával foglalkozó szakirodalomban találkozhatunk és a talált magyarázatok, különböző kifejezések-, mint például irodalomkutatás, szakirodalom-kutatás, forráskutatás, információgyűjtés,

könyvismeret, felhasználóképzés...- mind azt bizonyítják, hogy egy lényeges, ugyanakkor többre, egyetemes témakörrel van szó.

A használatképzés problematikája szakemberek százait foglalkoztatja hazánk területén belül és kívül egyaránt, mely bizonyítja, hogy ezen témakör jelentősége igen nagy.

A mai felgyorsult világban az élethosszig tartó tanulás gondolata az egyik olyan tényező, amely a könyvtárhasználati ismeretek oktatását és elsajátítását szükségsszerűvé teszi. A fejezet bevezetőjében számos további magyarázat-, mint például a felsőoktatásban tanulók könyvtárhasználók is egyben; a szakirodalom-kutatásban alapvető az értő, kritikus megközelítés, melyhez a megfelelő szintű tájékozottság, tájékozódni tudás és ehhez a könyvtárhasználati ismeretekben való jártasság nélkülözhetetlen...- olvasható, amelyek mind további bizonyítékai annak, hogy ezen képzés a felsőoktatás területén is elengedhetetlenül fontos.

A könyvtárhasználati ismeretek oktatására tett első kísérletek az 1950-es évekre vezethetők vissza Magyarország területén. Ekkor három területen kezdődött meg a bibliográfiai ismeretek és a könyvtárhasználat tanítása. Az iparban az információra fogékony értelmiségi rétegeket, valamint az alacsonyabb szintű szakembereket; míg a tudományos kutatás területén az ott dolgozókat és azok tájékozódási szándékát célozták meg. A különböző intézményekben működő könyvtárak és egyéb tájékoztató szervezetek segítették a kutatókat többek között azzal, hogy addigi, hiányos tájékozódási és könyvtárhasználati ismereteiket kiegészítették, valamint a könyvtárosok saját szakértelmükkel is hozzájárultak a kutatások eredményességéhez. Ebben leginkább a Budapesti Műszaki Egyetem és a szegedi egyetem jeleskedett.

A kezdeti próbálkozások sikerén felbuzdulva az 1960-as évek közepétől már egyre több egyetemen kezdődött meg az oktatás a központi könyvtárak munkatársainak hathatós közreműködésével. Így többek között megindult a könyvtárhasználati ismeretek tanítása a Kossuth Lajos Tudományegyetemen Csűry István és Gomba Szabolcsné; a DOTE-n Virágos Márta; valamint a Miskolci Egyetemen is Nagy Gusztáv, Pallaghy Andrásné, Drótos László, Zsámboki László és Zsidai József vezetésével.

Az oktatás eredményességéhez hozzájárultak a folyamatosan készülő oktatási segédletek, tankönyvértékű módszertani segédanyagok, melyek keresett és hasznos kiadványként szolgáltak a felsőoktatásban tanulók, kutatók, valamint az ipari és kutatóintézeti szakemberek

számára egyaránt. Színvonalas munkákkal segítette a tanítást a Budapesti Műszaki Egyetem Könyvtára, a miskolci egyetem központi könyvtára, valamint Veszprémben, Keszthelyen és az ELTE Egyetemi Könyvtárban is számos fontos bibliográfiai kiadvány született.³¹

2.1.2. Ki oktassa a könyvtárhasználati ismereteket?

Nyilvánvalóvá vált tehát, hogy a könyvtárhasználati ismeretek oktatása nemcsak szükséges, de nélkülözhetetlen is. A felsőoktatásban kiemelt jelentősége van, hiszen a friss diplomások esetében alapvető követelmény, hogy munkájukban és a mindennapi értelmiségi életben helytálljanak, és képesek legyenek a folyamatosan változó világ követelményeihez, változó igényeihez alkalmazkodni.

Ahogy a közoktatás területén és az iskolai könyvtárak esetében, úgy a felsőoktatás esetében is felmerül a kérdés, hogy ki alkalmasabb a könyvtárhasználati ismeretek oktatására. A szaktárgy előadója, vagy a könyvtáros?

Egyesek szerint elegendő a megfelelő szakértelemmel, szaktudással rendelkező szakoktató jelenléte, míg egy másik nézőpont szerint a tárgyat szakdiplomával is rendelkező könyvtárosnak kell oktatnia, mint ahogy az a Budapesti Műszaki Egyetemen is történik. Ez a kérdés a mai napig vita tárgya, ám egyre többen vannak azon a véleményen, amit már az iskolai könyvtárak esetében is megtudhattunk, azaz, hogy talán a legideálisabb, ha a tanszéki oktatók és a könyvtárosok együttműködve, közösen vesznek részt a tanítás folyamatában. Mindenképpen meg kell említeni azonban, hogy a felsőoktatásban a könyvtárhasználati ismeretek tanítása során más szempontok és követendő célok kerülnek előtérbe, mint az általános és középiskolákban. A hallgatók számára a szakirodalom-kutatás miatt a forrás felkutatás az egyik legfontosabb feladat, melyben gyakran a könyvtáros eredményesebb társuk lehet, mint az oktató.

Emellett ha a tanszék és a könyvtár közösen vállalkozik az oktatásra, fontos és követendő didaktikai módszer, hogy a tanítás valós, azaz az oktató, a könyvtáros, vagy éppen a hallgató által adott témára, témakörre irányuljon, s hogy a feladat végrehajtása előtt mindenképp tájékozódjanak arról, hogy a szükséges irodalmak fellelhetőek-e a könyvtárban.

³¹ Zsidai József: A „könyvtári informatika” egyetemi oktatásának fontossága. In: Könyvtári Figyelő 2000. 3. 368-371. p.

2.1.3. Mit kell, mit érdemes tanítani?

Zsidai József a tanítandó anyagot könyvtár- informatikaként említi, a címmel ellentétben azonban a most következő felbontásból egyértelműen kiderül, hogy a könyvtárhasználathoz kapcsolható és ahhoz szükséges informatikai ismeretek oktatását hanyagolja, szinte teljes egészében kihagyja.

A tanítandó anyag lényegét három-, egymással nem feltétlenül közvetlenül, harmonikusan összefüggő- fő részre osztja:

- I. -> tudatosítani kell a hallgatókban a tudás, a tanulás, az oktatás, a felsőoktatás értelmét és jelentőségét; ehhez pedig mindenképpen szükség van rövid, történeti áttekintésre-, utalva a középkorban alapított egyetemekre-;
-> Ismertetni kell az íráskultúra történetét, és szólni kell az időszaki kiadványok szerepéről, formáiról;
-> Röviden át kell tekinteni könyvtártípusok szerint a magyar könyvtártörténetet;
-> Beszélni kell a könyvtárak mai helyzetéről, valamint szót kell ejteni a világ könyvtárainról és ezek kapcsolatáról hazánk könyvtáraival.
- II. A második rész egyben az oktatni való anyag lényege, mely az információval foglalkozik. Ezen belül az információ
 - fogalmával
 - megjelenési formáival
 - jellemzőivel
 - lelőhelyeivel
 - forrásaival
 - feldolgozásával-szelektálás, olvasás, írás, szövegalkotás
- III. A harmadik rész pedig az összegzés, illetve a szerzett ismeretek addigi tudásanyagba történő beépítése, hasznosítása

2.1.4. Hogyan kell, hogyan érdemes tanítani?

Ezen kérdés megválaszolásánál és a gyakorlatban történő megvalósításánál a következő szempontokra kell odafigyelni Zsidai József szerint:

- Már korábban is felmerült, hogy a tanítandó témának, témakörnek valós problémára kell irányulnia;
- A problémamegoldás módszereinek ismertetése elengedhetetlenül fontos;
- Az oktatás változatos, figyelemfelkeltő kell, hogy legyen;
- A szakmai és egyéb, érdekesebb kiegészítő részek megfelelő arányának megválasztása is fontos;
- Mindenképpen ismertetni kell a könyvtári szolgáltatások igénybevételének módjait, s a lehetséges szakkönyvtárakat;
- Tanítandóak még „egyéb értelmiségi cselekvési területek”. Ez alatt érthetjük a legalapvetőbb illem, etikett szabályokat; viselkedési formákat; a társas érintkezés legalapvetőbb szóbeli és írásbeli formáit, s ezek jellemzőit...³²

2.2. Könyvtárhasználati ismeretek oktatása a DEENK DEOEC-en

Az imént, Zsidai József gondolatai alapján felvázolt elképzelések, ezen belül például a tananyag tartalmi kérdéseivel és annak felosztásával kapcsolatos gondolatok, bár igen fontos könyvtárhasználati ismereteket fognak át és tartalmazznak számos követendő gondolatot is; az informatikai-, így például az adatbázisokkal, keresőprogramokkal kapcsolatos...- ismeretek szinte teljes egészében kimaradnak az oktatási elképzeléseiből. Ezek szerepe azonban véleményem szerint egyre nagyobb, használatuk ma már elengedhetetlen, így tanításukra is komoly figyelmet kell fordítani. Sajnálatos módon ezen ismeretek oktatására meghatározott, a tanítandó anyag mennyiségéhez viszonyítva igen szűkös időkeret áll rendelkezésre, ezért a gyakorlatban mérlegelni kell az egyes felsőoktatási intézményeknek és oktatóiknak; és azt a tudásanyagot kell beépíteniük a tanítás folyamatába, melyek ismerete nélkülözhetetlen a

³²Zsidai József: A „könyvtári informatika” egyetemi oktatásának fontossága. In: Könyvtári Figyelő 2000. 3. 368-372. p.

hallgatók számára és valóban hasznosíthatják majd tanulmányaik során és a későbbiekben is az elsajátított ismereteiket. Ezért a felsőoktatási intézményekben a fent ismertettekkel ellentétben a jellemző tendencia az, hogy a könyvtárhasználati ismeretek nagy része -, így például az íráskultúra, könyvtártörténet... ismerete- kimarad, ezzel párhuzamosan pedig a könyvtár- informatikai ismeretek, így az adatbázisok, keresőprogramok, elektronikus folyóiratok, könyvtári katalógusok... megismertetése kerül előtérbe, s ezek elsajátítására helyezik a hangsúlyt és az oktatási idő jelentős részét is.

Mára már tehát nyilvánvalóvá vált a könyvtárhasználati ismeretek és ezzel párhuzamosan az informatikai- könyvtár-informatikai- ismeretek oktatásának nélkülözhetetlen volta, a felsőoktatási intézményekben pedig természetessé vált a könyvtár-informatika oktatása, a felhasználóképzés. Az alapvető célkitűzések mellett minden intézmény önállóan dönthet, felkészült szakemberei segítségével és vezetésével a szervezendő kurzusok tartalmáról, felépítéséről és megszervezésének egyes építőelemeiről.

Így van ez a Debreceni Egyetem Egyetemi és Nemzeti Könyvtár (DEENK) Kenézy Könyvtárában az Orvos- és Egészségügyi Centrumban (DEOEC) is. A könyvtár- informatika, mint tantárgy kötelező tételével a jövő diplomásait maguk a könyvtárosok, azaz úgymond a „kutatáshoz szükséges adatbányászat szakemberei” vezetik be az információszerzés tudományába. A DEENK DEOEC hallgatói számára már mintegy 16 éve folyik a könyvtár-informatika oktatás, mely mint kezdeményezés ritka és egyedülálló volt hazánk területén. Az 1993-1994-es tanévben került kötelező jelleggel a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségügyi Centrumának tanrendjébe.

A kurzust, Karácsony Gyöngyi leírása alapján részletesebben is szeretném bemutatni példát adva ezzel a felsőoktatásban zajló könyvtár- informatikai és felhasználóképzések egyik lehetséges, ma létező gyakorlati formájára.

2.2.1. A könyvtárhasználati képzés kurzusainak célja

A kurzust elsőéves orvostanhallgatók számára indították és az elérendő célok között szerepelt:

- A hallgatók megismertetése a könyvtárral, az ott igénybe vehető hagyományos és elektronikus szolgáltatásokkal;

- Az információ megszerzésének, értékelésének, rendszerezésének elsajátításához szükséges ismeretek oktatása, azért, hogy a felhasználó:
 - ✓ Ismerje a könyvtár felépítését, szolgáltatásait, az ott igénybe vehető, elérhető adatbázisokat;
 - ✓ Képes legyen önállóan keresni;
 - ✓ Képes legyen a számára szükséges témához, témakörhöz a rendelkezésére álló források közül kiválasztani a legmegfelelőbb dokumentumot, információforrást;
 - ✓ Ismerje az elektronikus folyóiratok fogalmát, használatát, elérési lehetőségeit
 - ✓ Ismerje az internet adta lehetőségeket, különös tekintettel a tanulmányaihoz és későbbi munkájához szükséges orvosi biológiai vonatkozású webhelyekre;
 - ✓ Képes legyen az információ pontos megfogalmazására.³³

2.2.2. A kurzusok felépítése, tartalma

A tananyagot öt jól elkülöníthető modulra bontották fel, ami a korábban, Zsidai József munkája alapján ismertetett tananyag felbontási javaslatához csak részben illeszkedő gondolatmenetet követ. A legszembeütőbb, hogy a tudással, tanulással, az íráskultúrával kapcsolatos általános ismereteket kihagyják a képzésből, s sokkal részletesebben, több modulon keresztül foglalkoznak a különböző, könyvtárban elérhető adatbázisokkal. Ez is bizonyítja azt a tényt, hogy a felsőoktatási intézményekben, így a DEENK DEOEC- en is elsősorban az informatikával kapcsolatos, azt igénylő könyvtárhasználati ismeretek oktatására helyezik a hangsúlyt, követve és felkészítve ezzel a hallgatókat a mai világ elvárásaira és azok teljesítésére. Ugyanakkor a hagyományos könyvtárhasználati ismeretek is helyet kapnak, de közülük csak a legszükségesebbeket építik be a tanításba.

³³ Karácsony Gyöngyi: Felhasználóképzés a felsőoktatásban: könyvtár- informatikai oktatás a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum hallgatói számára
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=880&issue_id=33 ,2009.03.11.

A modulok felépítése a következő:

1. modul: Bevezetés a könyvtárba és a könyvtárhasználatba

Ezen belül kerül sor többek között az információval kapcsolatos ismereteknek, az információgyűjtés hagyományos és nem hagyományos eszközeinek; a könyvtár hagyományos dokumentumainak és szolgáltatásainak; a szakterületi bibliográfia, így a Magyar Orvosi Bibliográfia hagyományos és elektronikus változatának; valamint a különböző elektronikus szolgáltatásoknak, online katalógusoknak, kölcsönzésnek a bemutatására.

2. modul: Orvosbiológiai információk az interneten

Ezen modul keretein belül ismerhetik meg a hallgatók az orvosbiológiai webhelyeket és lehetőségük nyílik a különböző orvosi megasite-ok összehasonlítására és értékelésére is.

3.modul: Adatbázisok I.

A könyvtárban elérhető adatbázisok és elektronikus szótárak-, így az A. D. A. M., SAM- CD-használatának bemutatása és elsajátíttatása történik a 3. modul keretein belül.

4. modul: Adatbázisok II.

Itt kerül sor az egyetemi hálózaton belül elérhető bibliográfiai adatbázisok- a Medline, a Science Citation Index, a Current Contents- megismertetésére, valamint a teljes szöveges elektronikus folyóiratok helyi hálózaton és interneten történő tanulmányozására.

5. modul: Összegzés és számonkérés

Ezen belül kerül sor többek között a tudományos publikációk írásának elvi és gyakorlati aspektusainak, a szerkesztői utasításoknak és azok jelentésének az ismertetésére, valamint a legfontosabb hivatkozási szabályok és publikálással kapcsolatos alapvető etikai szabályok, kívánalmak megvitatására.

2.2.3. A kurzusok megtartásának egyéb körülményei, követelményei

Megemlíthető *körülmény*, hogy:

- Az oktatást szakképzett könyvtárosok végzik.
- A kurzuson résztvevő hallgatói csoportok létszáma 15-20 fő. A csoportokban lévő diákok feltételezett tudásanyaga, illetve előképzettségi szintje az alapfokú számítástechnikai tudásanyag megléte és a terminológiai jártasság.
- A kurzus megtartásának feltétele -itt is, mint ahogy minden egyes ilyen jellegű foglalkozásnak- a megfelelő, jól szolgáltató könyvtár megléte. A könyvtárban kialakított, mintegy 15 munkaállomással felszerelt számítógépterem szolgál helyszínként az oktatáshoz.

A kurzus *követelményei* között szerepelnek a következők:

- A könyvtár- informatikai kurzus része a számonkérés is, amely gyakorlati feladatok megoldása, illetve a kurzus során megismert adatbázisokban történő keresés által valósul meg.
- A kurzus egyetemi hallgatók esetében aláírással, főiskolai hallgatók esetében gyakorlati jeggyel zárul, melynek feltételei az órákon való rendszeres részvétel, és az előbb említett számonkérések sikeres teljesítése.

A Karácsony Gyöngyi által leírtak alapján, imént ismertetett kurzusleírás természetesen „csak” egy rugalmas keretet ad, mely köszönhetően többek között a hallgatói csoportok állandó változásának, sokféleségének, valamint az egyéb változó körülményeknek és igényeknek, változhat mennyiségi, minőségi és tartalmi szempontból egyaránt.³⁴

³⁴Karácsony Gyöngyi: Felhasználóképzés a felsőoktatásban: könyvtár- informatikai oktatás a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum hallgatói számára
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=880&issue_id=33, 2009.03.11.

2.3. A felhasználóképzést segítő szakmai fórumok, rendezvények

A felsőoktatásban és szakkönyvtárakban folyó felhasználóképzés igen jelentős és sokrétű feladat. Az egyes felsőoktatási intézményekben folyó oktatásnak vannak közös jegyei és természetesen a helyi oktatási sajátosságok, körülmények, a helyi szakemberek elképzelései... alapján kialakított eltérő vonásokkal is találkozhatunk. Folyamatosan változó információs társadalmunkban minden területen, így a felhasználóképzésben is szükséges és fontos az összefogás és a tapasztalatcsere a felmerülő problémák megoldása és az egyes intézményeken belül folyó képzés tökéletesítése érdekében. A könyvtárhasználati ismeretek oktatásának folyamatos fejlesztése, az újítások nyomon követése és azoknak, a lehetőségek és szükségletek szerinti bevezetése tehát elengedhetetlen a mai világban. A feltárt hiányosságok előremutatnak és megfogalmazzák egyúttal a jövő elvárásait és célkitűzéseit is. Többek között ezért is tartom fontosnak, hogy szót ejtsek arról, illetve azokról a fórumokról, amelyek mindegyikre lehetőséget teremtenek.

A szakmai folyóiratok-, mint például a TMT, a Könyvtári Figyelő, a Könyvtári levelező/lap ...- hagyományos és online kiadványok, internetes fórumok-, mint amilyen például a KATALIST is- mellett, beszélhetünk különböző szakmai összejövetelekről is, melyek mind segítséget és útmutatást adnak a könyvtáros szakma számára, többek között a felhasználóképzésben is.

Számos szakmai rendezvény közül a 2006. április 24.-én, az NKA és az NKÖM támogatásával, Felhasználóképzés a felsőoktatási könyvtárakban címmel szervezett szakmai összejövetelt szeretném kiemelni és az ott elhangzottak közül néhány fontos gondolatot kiemelni.

A rendezvény célja a felsőoktatási és szakkönyvtárakban folyó felhasználóképzésről szerzett tapasztalatcsere volt. Előadások formájában hallgathatták meg a jelenlévők a különböző intézményekből érkező előadók tapasztalatait, s bepillantást nyerhettek a hazai felsőoktatásban részt vevők könyvtárhasználati és információszerzési szokásaiba, valamint képet kaptak a felmerülő hiányosságokról és a megoldandó problémákról is.

Az előadók közül kiemelném Ládi László gondolatait, aki kitért az oktatási intézmények és könyvtárak közötti kapcsolatra, s ezzel kapcsolatban felsorolta a felhasználóképzés általa fontosnak tartott, ugyanakkor manapság *elhanyagolt területeit* is:

- A gyűjtemény, könyvtárhasználat, helyi állomány felhasználása;
- Egyéb könyvtárak, információkeresés, könyvtárközi szolgáltatások kihasználtsága;
- Információhasználati tanácsadás;
- S végül, de nem utolsósorban a legelhanyagoltabb terület az információ-felhasználás etikai, jogi szempontjainak ismerete, s a forráskritika.

Ugyanakkor pontokba szedte a *felhasználóképzés legnagyobb korlátait* is, melyek javítása, s lehetőség szerinti kiküszöbölése- véleménye szerint- elengedhetetlenül szükséges a jövőben:

- Tájékozatlanság
- Műveltségi korlátok
- Ismerethiány
- Nyelvtudás

A probléma feltárása és az arra történő rávilágítás az első lépés az azok megoldásához vezető úton. Bár különböző felsőoktatási intézményekben különböző szinten és mélységben jelentkezhetnek az említett problémák, de nyilvánvaló, hogy a felhasználóképzés jövőbeli hatékonyságához és sikeréhez szükséges a Ládi László által összegyűjtött hiányosságok javítása és elhanyagolt területek felkarolása.

A problémafelvetés mellett természetesen fontos a tapasztalatok, az esetleges új ötletek megvitatása is, ezzel is segítve és előmozdítva más oktatási intézmények és szakemberek munkáját.

Vida Andrea a Szegedi Tudományegyetem képviselőjében beszélt többek között a korszerű keresőeszközökről, módszerekről; valamint az interneten elérhető és a felhasználóképzésben is felhasználható Google újításairól, ezen belül annak digitalizálási projektjéről, médiaszemléző szolgáltatásairól, hangalapú kereső szabadalmáról; s szót ejtett a hivatkozásiindex- szolgáltatásokról és azok jelentőségéről is.

A felhasználói típusok tanulmányozásával kapcsolatos tapasztalatait is megosztotta. Így például kiderült, a hallgatók körében a legelterjedtebb és legkedveltebb „munkatechnika” a 2-4 fős csoportokban végzett csoportos munka, amelynek során közösen dolgoznak és az esetleg felmerülő problémát először egymással, a csoporttársaikkal beszélnek meg. Vizsgálatai során megállapította azt is, hogy a könyvtárban szerzett tapasztalatok alapján az egyetemi hallgatók

nagy része kereséseit először a weben végzi, és csak ezután fordul az OPAC, illetve más katalógusok, adatbázisok használatához.

Ez természetesen „csak” egy felmérés, s a szakemberek illetékessége eldönteni, hogy a felmért helyzet mennyire fogadható el, vagy éppen milyen mértékben teszi szükségessé a felhasználóképzés módszereinek átalakítását, fejlesztését; az újítások bevezetése mennyire szükségszerű, előremutató, vagy éppen mennyire gátolja a felhasználóképzés jövőbeli fejlődését. Akármilyen döntés, illetve döntések is születnek a fejlődéshez -, véleményem szerint-mindenképpen nélkülözhetetlenek az ilyen és ehhez hasonló szakmai rendezvények.³⁵

³⁵ Budaházy Ibolya: Felhasználóképzés a felsőoktatási könyvtárakban: szakmai rendezvény a BME OMIKK - ban http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4506&issue_id=475 , 2009.03.11.

3. A könyvtárhasználati ismeretek oktatása a közkönyvtárakban

A könyvtárhasználati ismeretek oktatásában sokrétű, kiemelkedően fontos szerepe van a közkönyvtáraknak is.

Beszélhetünk a közkönyvtárak iskolai könyvtárakkal való kapcsolatáról és ezen belül a könyvtárhasználati ismeretek elsajátításában betöltött szerepükről; illetve a közkönyvtárak felnőttképzésben ellátott feladatairól és ezen belül is a felhasználóképzésről-, megszervezésének okairól, lehetőségeiről, céljairól, feltételeiről...-.

3.1. A közkönyvtárak és az iskolai könyvtárak

Kisiskoláskortól kezdve követelmény, hogy a tanulók az iskolai könyvtár és szolgáltatásainak megismerése és rendszeres használata mellett fokozatosan megismerkedjenek az iskolán kívüli könyvtárakkal is. Az iskolai könyvtáraknak a tanórán belüli és kívüli könyvtárhasználati ismeretek oktatásán túl lehetőséget kell teremteni arra, hogy a diákok ne csak közvetett formában, hanem közvetlenül; látogatások, tanulmányi kirándulások formájában is megismerkedhessenek más típusú könyvtárakkal-, különös tekintettel a lakóhelyi és egy-egy nagyobb közkönyvtárra, valamint az országos tudományos könyvtárra-; s az addig megszerzett használói tudásukat, tapasztalataikat alkalmuk legyen kipróbálni, hasznosítani.

Az általános iskolás gyermekek számára elsősorban a nyilvános lakóhelyi könyvtárak gyermek-, majd idővel a felnőtt részlege jelenthet gyakorlási lehetőséget, tapasztalati forrást. A jól megtervezett látogatások elősegíthetik a diákok korszerű könyvtárképének és a könyvtárhoz való pozitív hozzáállásuknak a kialakulását. Tapasztalataikon keresztül könnyebben megérthetik a különböző könyvtártípusok munkamegosztását, működését; s azt, hogy egy adott könyvtár használatán keresztül hogyan lehet eljutni más könyvtárak, illetve a könyvtári rendszer szolgáltatásaihoz. A különböző könyvtárak párhuzamos használata hozzájárul a tartós művelődési szokások kialakulásához, s felkelti az érdeklődést és az igényt az iskolai képzésen túlmutató könyvtárhasználat iránt is.

Következő lépcsőfokként a középiskolás tanulók számára már a nemzeti könyvtár, az országos tudományos szerepkörű könyvtárak, a különböző szakkönyvtárak, a felsőoktatási könyvtárak megtekintése; legfontosabb történeti és szolgáltatási tulajdonságaikkal való

megismerkedés jelenthet tapasztalatot és lényeges segítséget ahhoz, hogy tudomást szerezhessenek az általuk választott szakma, szakterület főbb intézményi forrásairól; hogy képesek legyenek tudatosan törekedni az érdeklődésüknek megfelelő, a tanulmányi és életviteli problémáik megoldásához szükséges információk megszerzésére, s az ezt szolgáltató, megfelelő könyvtártípus kiválasztására, használatára.³⁶

Az iskolai könyvtárak és a lakóhelyi könyvtárak, valamint lehetőség szerint egyéb, nagyobb közkönyvtárak között tehát együttműködés megvalósítására van szükség annak érdekében, hogy a tanulók megismerkedhessenek más típusú könyvtárakkal, azok szolgáltatásaival; hasznosíthassák és elmélyíthessék addig megszerzett könyvtárhasználati tudásukat; s a könyvtárban végzett kötetlen tevékenységekkel értékesen tölthessék el szabadidejüket. Ebben fontos szerepe van az iskolai könyvtáraknak és a lakóhelyi könyvtáraknak egyaránt. A közkönyvtárak feladata, hogy partnerek legyenek az imént felvázolt törekvésekben és lehetőségeik szerint maguk is részt vegyenek a könyvtárhasználati ismeretek elmélyítésében, illetve bővítésében.³⁷

Az iskolai könyvtár és a közkönyvtár közötti kapcsolat másik lehetséges formája az, ha nyilvános könyvtár lát el iskolai/ kollégiumi könyvtári feladatokat. Az ehhez szükséges feltételeket a 11/1994. (VI. 8.) MKM rendeletének 6/C §-a és 3. számú, Az iskolai (kollégiumi) könyvtárak működése című melléklete határozzák meg. Eszerint nyilvános könyvtár betölthet iskolai (kollégiumi) könyvtári funkciókat is abban az esetben, ha:

- alapító okirata tartalmazza az iskolai könyvtári tevékenységi kört;
- könyvtárostánárt alkalmaz, foglalkoztat;
- valamint megfelel az iskolai könyvtárakra vonatkozó előírásoknak. Ezen belül eleget tesz a könyv-, és könyvtárhasználati ismeretek oktatásával szemben támasztott követelményeknek is.³⁸

³⁶Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 72. p.

³⁷Dán Krisztina: Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest: Könyvtári Intézet, 2002. 8. p.

³⁸Tóth Viktória: Jogi útvesztők- kérdőjelekkel: az iskolai könyvtárak jogi szabályozása. Budapest: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2006. 10. p.

Ebben az esetben tehát az iskolai könyvtár minden egyes feladata, így a könyvtárhasználati ismeretek oktatására vonatkozó követelmények, feltételek is a nyilvános könyvtár feladatkörébe kerülnek, amelyek részletesebb tárgyalására az iskolai könyvtárak esetében már sor került.

3.2. A közkönyvtárak és a felnőttképzés

Az elmúlt évtizedekben rengeteget alakultak, folyamatosan bővültek a könyvtárak, így ezen belül a közkönyvtárak feladatai; s szolgáltatásaik is gyökeres változásokon mentek keresztül. Míg korábban a könyvtárak elsősorban, mint kölcsönzési funkciót betöltő intézmények éltek a köztudatban; mára már e funkció mellett számos egyéb, így például közvetítő, tájékoztatási és felhasználóképzési feladatokat is ellátnak, s információs, tudásközpontú társadalmunkban nélkülözhetetlenek az élethosszig tartó tanulás elvének gyakorlati megvalósításában, előmozdításában tett törekvéseik is.

Már az 1980-as évekre nyilvánvalóvá vált, hogy a különböző oktatási intézményekben megszerzett tudásanyagot folyamatosan újítani, bővíteni, kritikusan szemlélni és szükség szerint cserélni kell. A folyamatos, élethosszig tartó tanulás gondolata lassan valósággá vált és tényként fogadták el, hogy egy átlagos életpálya során folyamatos tanfolyamokon, tovább-, vagy átképzéseken kell résztvenni, s ha szükséges akár 3-4 alkalommal is szakterületet, hivatást kell változtatni.

Zsidai József három alapvető okot sorol fel, mely a már valamilyen fokon szakképzettséget szerzett rétegeket továbbképzésben vagy átképzésben való részvételre készítheti:

- Az egyik fő motiváló tényező az egzisztenciális kényszer. Egyre több munkahely követeli meg dolgozóitól a különböző tanfolyamokon való részvételt; elvárják, hogy dolgozóik szakmai tudásukat folyamatosan bővítsék, akár új pályát, szakmát tanuljanak. Tehát sokan külső kényszerítő erő hatására, munkahelyük megtartása és a munkanélküliség elkerülése érdekében vágnak bele a tanulásba.
- Ok lehet a belső szükséglet kielégítése is. Bár ebben az esetben is jelen van a képzési, illetve a tanulási igény, vagy éppen a magasabb jövedelem reménye, de jóval alacsonyabb az egzisztenciális kényszer, mint az első esetben. Motiváló erő lehet a megújulás, „személyiségfejlődés” iránti vágy, vagy az érdeklődés is.

- Harmadik tényezőként a tudás, a szakismeret bővítésének igénye fogalmazható meg. Megjelenésében a szabadidő hasznos, értelmes eltöltése; vagy például a nyugdíjas lét tartalmas kialakításának igénye is szerepet játszhat. Ekkor nem a munkahely megtartása, vagy a megélhetés a motiváló tényező, hanem sokkal inkább a minden embert alapvetően megillető, tanuláshoz való jog érvényesülése.

A társadalom egyre szélesebb körére jellemző a tanulás és a továbbképzések fontosságának felismerése. A különböző átképzések és továbbképzések szervezése részben a felsőoktatási intézmények, részben pedig az ilyen irányú tevékenységet végző egyesületek és magánvállalkozások kompetenciájába tartoznak. A mai információs világban azok az emberek, akik szervezett, vagy éppen autodidakta módon szeretnének részt venni akármilyen témájú, irányultságú továbbképzésen igen nehezen boldogulnának megfelelő könyvtári háttér és könyvtári segítség nélkül.³⁹ Éppen ezért kifejezetten szükséges és mindenképpen hasznos könyvtári segítség lehet a könyvtárhasználati, illetve pontosabban-, és bővebben- a „könyvtári- informatika” ismereteinek oktatása. A közkönyvtárak jelentős része pedig felhasználóképzési funkciójuk keretein belül igyekszik kiszolgálni ezt a szükségletet és különböző formákban és feltételekkel, különböző tanfolyamok szervezésének formájában igyekszik megadni az imént említett könyvtári segítséget az arra igényt tartóknak.

3.2.1. Használó képzés a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár (FSZEK) Központi Könyvtárában

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárában szervezett használóképzési programot választottam példaként, hogy a közkönyvtárak által szervezett használóképzési tanfolyamok és ezen belül a könyvtárhasználati ismeretek oktatásának főbb sajátosságait, lényegi tulajdonságait részletesebben is bemutathassam.

A Központi Könyvtár olvasótáborában, annak közkönyvtári és szakkönyvtári voltából adódóan a felsőoktatási hallgatók mellett a lakosság szinte minden rétege megtalálható. A könyvtár a használók képzését, valamint az önálló könyvtárhasználatot támogató tevékenységeket alapvető könyvtári feladatként kezeli, ezért kifejezetten régen várta azt a lehetőséget, amelynek segítségével ezirányú feladatait, funkcióját még teljesebben betöltheti.

³⁹Zsidai József: A „könyvtári informatika” egyetemi oktatásának fontossága. In: Könyvtári Figyelő 2000. 3. 368-369. p.

A Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztossága által 2001 szeptemberében megjelentett pályázat lehetőséget nyújtott minderre, azaz az olvasók által már igen régen igényelt internet- és könyvtárhasználat, valamint a különböző információkeresési technikák szervezett oktatására. A FSZEK az oktatás mellett a referenciakönyvtári szerepkörre is pályázott, vállalva ezzel azt, hogy segítséget nyújt a főváros és igény szerint a Pest megyei könyvtárak oktatómunkájában is. A pályázat pozitív elbírálását követően 2002 júniusában kezdődött meg az oktatás.

Az oktatás szervezése, illetve az arra való felkészülés időszakában a részletes óratervek és tematikák elkészítését az olvasók körében végzett kérdőíves felmérések előzték meg. Felmérték többek között felhasználóik várható előképzettségét, már megszerzett készségeit, igényeit, motivációit, s érdeklődési körüket is. Ezek alapján állították össze többszintű internetes tematikájukat.

Az oktatás egészére vonatkozó tananyagfelbontást már 2002 tavaszán elkészítették, s a tanfolyamok lebonyolításának helyszíneit a következőképpen alakították ki. A pályázati támogatásból felújított és korszerűsített számítógépes oktatóterembe helyezték a referenciakönyvtári munkához kapcsolódó bemutató órákat, valamint a gyakorlati képzés egy részét. A könyvtárhasználatához tartozó ismeretek elsajátítását pedig a könyvtári környezetbe tervezték. Az oktatók csapatát az ott dolgozó tájékoztató könyvtárosokból alakították ki.

Célcsoportnak tekintették a tanulmányaikat már egy korábbi időszakban befejezett, de még aktív felnőtteket, a nyugdíjasok, valamint az érdeklődő fiatalabbak korosztályát egyaránt, ugyanakkor feltételként szabták meg, hogy csak a könyvtár beiratkozott olvasói jelentkezhetnek. Kezdeti terveikben 100 jelentkezőnek számítógép- és internethasználati; és 60- nak információkeresési és könyvtárhasználati ismeretek oktatásával számoltak.

A tanfolyamok iránt elsősorban 41-55 év közötti felnőttek érdeklődtek, akiknek a jelentkezésük feltételeként kérdőívet kellett kitölteniük, s a kapott válaszok alapján alakítottak belőlük kezdő és haladó csoportokat. Ez a felosztás az első tanfolyamok után megszűnt és kezdő szintű tanfolyamokra szűkült.

Az órákat minden alkalommal két oktató tartotta, hogy az esetleges lemaradóknak egyénileg is tudjanak segíteni. Ez alapvető fontosságú volt azon cél elérése érdekében, hogy a kurzus befejezésével minden résztvevő azonos ismeretekkel rendelkezzen. Az órákat egymást követő napokra szervezték, s mivel így a tananyag igen töményre sikerült minden óra előtt egy-egy óra gyakorlási lehetőséget is biztosítottak a tanulóknak.

Mindkét tanfolyam esetében elvárás volt, hogy a hallgatók alapvető ismereteket szerezzenek a könyvtárról, a számítógép használatáról. A könyvtár céljai között szerepelt, hogy a résztvevő olvasók meg tudják fogalmazni információs szükségletüket; merjenek és tudjanak elindulni a számukra szükséges információ keresésében az általuk kiválasztott keresőeszköz(ök) segítségével, amelyeket képesek megfelelően használni. S bár a készség szintű ismeretek elsajátításához a megszervezett 20-20 órás tanfolyamok nem feltétlenül elegendőek, megfelelő alapként szolgálhatnak a további fejlődéshez és az újabb ismeretek elsajátításához.

Az *információkeresési és könyvtárhasználati tanfolyam* esetében a következő célok elérését tűzte ki a könyvtár:

- ✓ Az olvasók képesek legyenek könnyebben eligazodni a FSZEK Központi Könyvtárának épületében és szolgáltatásainak rendszerében;
- ✓ Készek legyenek önálló információgyűjtésre könyvekből, folyóiratokból, CD-ROM-okról, adatbázisokból és az internetről;
- ✓ Tanulják meg a könyvtár gépi katalógusának értő használatát;
- ✓ S szerezzenek a könyvtárak használatáról általánosságban is ismereteket.

A *tanfolyam témaköreit* a következőképpen alakították ki:

- Mi a számítógép?
- A számítógép működése, részei
- Hálózatok
- Mi a könyvtár?
- Könyvtártípusok
- Közkönyvtár
- FSZEK
- Az elektronikus katalógus használata
- CD-ROM-ok a könyvtárban

- Adatbázisok
- Mi az internet?
- Az internet története
- Keresés az interneten
- Internet a könyvtárban

Az internethasználati tanfolyam oktatási programjába is beleszóttek néhány, elengedhetetlenül fontos könyvtárhasználati ismeretet és az információkeresés kiterjedt a könyvtári katalógusokban történő tevékenységekre is.⁴⁰

A tanfolyamokon alkalmazott módszerek:

-> *Könyvtárbemutató:* az első órán a tanfolyam résztvevőit megismertetik a Központi Könyvtár épületével, szolgáltatásaival, tájékoztatói pontjaival közvetlenül, csoportos bemutatás során.

-> *Tanári előadás:* Az elméleti anyag ismertetésekor jellemző. A hallgatók segítségére van az előadásokat kísérő vetített szemléltetés és a nyomtatott segédanyagok is.

-> *Bemutató gyakorlat:* A különböző gyakorlati ismeretek bemutatásakor alkalmazzák. Ilyen például a különböző, interneten elérhető könyvtári katalógusok, adatbázisok megtekintése, valamint az azokban végzett keresési feladatok elvégzése is. Projektor segítségével dolgoznak. A feladatokat először az oktató végzi el folyamatosan magyarázva az egyes lépéseket, majd a csoport együttesen is végrehajtja az addig megfigyelt tevékenységeket.

-> *Ismétlő gyakorlat:* Az előzőleg megfigyelt feladatok begyakorlása.

-> *Egyéni gyakorlás:* A hallgatók önállóan is gyakorolják a feladatokat. Itt lehetőség nyílik például a saját érdeklődési körüknek megfelelő keresések végzésére is, amely a hallgatók motiválásához is hozzájárul.

-> *Egyéni konzultáció:* A hallgatók az órán belül és kívül is élhetnek ezzel a lehetőséggel, és kérdéseiket feltehetik oktatóiknak.

⁴⁰ http://tmt.omikk.bme.hu/print.html?id=2284&issue_id=78, 2008.12.07.

A tanfolyamok népszerűsége és az elégedett visszajelzések bizonyították, hogy az informatikai és könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása iránti igény igen jelentős, s így az elért sikerek újabb képzések megszervezésére ösztönözték a FSZEK Központi Könyvtárát.

A kezdetben 20 órás tanfolyamok lebonyolítása azonban igen nagy terhet rótt az oktatókra, így 15 órára kellett csökkenteni a képzéseket. Ez pedig változásokat eredményezett az órák tematikájában és didaktikai felépítésében is.

Az adatbázisok megismerésére szánt óraszám megmaradt, de idő híján le kellett mondani néhány fontos és közkedvelt tevékenységről is. Ide sorolandó, hogy míg a kezdeti képzések során számos hasznos elektronikus oldal megtekintésére nyílt lehetőség, a változások következtében ki kellett hagyni olyan fontos oldalakat, mint a MEK, a Neumann- ház, a DIA... Emellett a résztvevők által igen kedvelt, csoportos könyvtárlátogatás is hosszúnak bizonyult, ezért azt a programból kivették és helyettesítésként a hallgatókat a könyvtár honlapján keresztül és a Könyvtári Kalauz című brosúra segítségével „vezették körbe”.

Ezen változtatásoktól függetlenül igen sokan érdeklődtek és érdeklődnek továbbra is a Központi Könyvtár használóképzési programjai iránt. A tanfolyamok a 41-55 éves és a 65 év feletti korosztály körében a legnépszerűbbek, ugyanakkor információszolgáltatással foglalkozó szakemberek és könyvtárosok is szívesen látogatják az órákat. A tananyag szerkezete, rugalmasságának köszönhetően állandó, a segédanyagokat pedig folyamatosan módosítják a csoportok életkori sajátosságainak, műveltségi szintjének, érdeklődési körének megfelelően.⁴¹

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárához hasonlóan számos közkönyvtár végez még lehetőségeihez mérten különböző gyakorisággal és különböző körülmények között használó-képzést és szervez tanfolyamokat. Hozzájárulnak ezzel az olvasók használói tudásának kialakításához, fejlesztéséhez; az önálló információ-, és ismeretszerzést, valamint könyvtárhasználatot támogató tevékenységek elsajátításához, melyek célravezetők lehetnek a felhasználók számára többek között a munkájukhoz és a mindennapi életvitelükhöz szükséges feladatok, tevékenységek hatékony és sikeres elvégzésében; valamint addigi tudásanyagukat bővítő, újító továbbképzéseken, s az élethosszig tartó tanulás folyamatában való részvétel során is.

⁴¹ http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3807&issue_id=457 ,2009.03.11.

Befejezés

Szakedolgozatomban a könyvtárhasználati ismeretek oktatásával, s annak különböző életkori csoportokra jellemző sajátosságaival foglalkoztam. Azért választottam ezt a témát, mert szerettem volna felhívni a figyelmet jelentőségére, a vele kapcsolatban-, közvetett vagy közvetlen formában- felmerülő kérdések, problémák aktualitására, és a sikeres élethez, társadalmi érvényesüléshez szükséges nélkülözhetetlen voltára. Bár az állandó tanulás, az önálló ismeretszerzés, a kritikai- értékelő megközelítésre vonatkozó elv nem újkeletű, szerepének fontossága, jelentősége a mai napig is megmaradt. Sőt, egyre erősödik!

Az uralkodó könyvtári és pedagógiai nézet azt mondja, hogy a diákokat már az iskolai tanulmányaik során fel kell vértetni a tantervbe szervesen beépített könyvtárhasználati ismeretekkel, a megfelelő személyi, tárgyi, intézményi feltételek megteremtése mellett; ugyanakkor meg kell tanítani a főiskolákon és egyetemeken tanulóknak a legkülönbézetesebb dokumentumokon rögzített információk megtalálásának, kiválasztásának, értékelésének és felhasználásának módszereit is. Emellett a már aktív dolgozó felnőtteknek, illetve az idősebb korosztálynak a munkájukhoz és a mindennapi életvitelükhöz szükséges ismeretek elsajátításában, és az ehhez nélkülözhetetlen könyvtárhasználói tudás megszerzésében a közkönyvtárak szerepe is igen jelentős.

A szakdolgozat fejezeteit aszerint alakítottam ki, hogy melyek azok a legfontosabb területek, amelyeken a könyvtárhasználati ismeretek oktatása megjelenik.

Eszerint az első fejezetben a közoktatásra helyeztem a hangsúlyt. Szó esett a könyvtárhasználati ismeretek oktatásának helyet adó iskolai könyvtárakról, a könyvtárhasználatnak az oktatásban és a tantervekben betöltött helyéről, ezen belül a Nemzeti Alaptantervben és a kerettantervekben megfogalmazott követelményeiről, fő jellemzőiről, majd mindezek gyakorlati megvalósításáról, néhány lehetséges órátípusról, illetve órászervezési módszerről. Végül, de nem utolsósorban úgy gondoltam, hogy érdemes említést tenni a könyvtárhasználat tanítási órán kívüli lehetőségeiről és a könyvtárhasználati versenyekről is.

A második fejezetet a felsőoktatás területének szántam, amelyen belül a könyvtár-informatikai ismeretek oktatását, annak jellemzőit, a tanítással kapcsolatban felmerülő kérdéseket és válaszokat ismertettem; először Zsidai József gondolatai alapján. Ezt követően egy, a DEENK DEOEC-en megvalósított használó képzés bemutatásával igyekeztem konkrét,

működő példát adni az ezirányú képzés felsőoktatási intézményekben megvalósuló formájára. Igyekeztem felhívni a figyelmet a hagyományos-, Zsidai József által is képviselt- elképzelések és a mai kor elvárásai, szükségletei közötti, lényeges különbségre. Nevezetesen arra, hogy míg a könyvtárhasználati ismeretek oktatásában a „hagyományos információk”-, mint a könyvtártörténet bemutatásának, vagy az íráskultúra kifejtésének- szerepe egyre inkább csökken, addig a mai kor elvárásaihoz nélkülözhetetlen, s a gyakorlatban valóban használható ismeretek tanításának-, mint például a különböző adatbázisok, könyvtári katalógusok, kereső stratégiák... megismertetésének- a jelentősége folyamatosan nő. Ehhez a tendenciához pedig haladva a kor elvárásaival valamennyi felsőoktatási intézménynek és azok oktatási elképzeléseinek is alkalmazkodnia kell annak érdekében, hogy hallgatóinak hatékony eszközt adhasson a kezébe, melyet tanulmányaik, későbbi munkájuk és életük során is sikeresen alkalmazhatnak.

Az utolsó, harmadik fejezetet a közkönyvtárak köré építettem. Külön tárgyaltam a közkönyvtáraknak az iskolai könyvtárakkal való kapcsolatát és a felnőttképzésben betöltött szerepét. Az iskolai könyvtárakkal kapcsolatban a közkönyvtárnak a tanórán kívüli, a könyvtárhasználati képzéssel összefüggő tevékenységek között elfoglalt helyét, főbb jellegzetességeit; valamint a nyilvános könyvtárak iskolai könyvtári funkcióját és annak feltételeit fejtettem ki. A felnőttképzésen belül kitértem annak magyarázatára, hogy miért is töltöttek be ezek az ismeretek olyan fontos szerepet a tovább-, illetve átképzésben résztvevő, folyamatosan újabb ismereteket elsajátító, tanuló felnőttek körében; s a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Központi Könyvtárának használó képzési programját választottam, hogy egy konkrét példán keresztül mutathassam be ezen tanfolyamok legfontosabb céljait, feltételeit, követelményeit, szerkezeti és tartalmi felépítését, valamint gyakorlati megvalósulását.

A fejezetek rövid tartalmi áttekintésével egyetemben felvázoltam azt is, hogy melyek azok a lényegi elemek, amelyek kifejtését mindenképpen szükségesnek tartottam a dolgozatomban. Természetesen nem teljeskörű a téma feltérképezése. Egy, a saját nézőpontomból megközelített, a téma tartalmi kiterjedését tekintve rövid áttekintés, mely képet ad az egyes, kiemelt területeken zajló könyvtárhasználati oktatás főbb sajátosságairól.

Kutatásaim során rengeteg szakirodalmat találtam, melyek bizonyítják, hogy ezen képzések és a velük kapcsolatban felmerülő kérdések, különböző problémák egyáltalán nem újszerűek, ugyanakkor az alapvető célkitűzések és a követelményrendszer, valamint a képzésen belüli ismeretek fontossági sorrendje, az oktatásuk szükségességével kapcsolatban

kialakult elgondolások jelentős változásokon mentek keresztül az idők folyamán. A szakirodalmak tanulmányozása során még nyilvánvalóbbá vált számomra, hogy a ma embere számára tudásközpontú világunkban, az „élethosszig tartó tanulás, az önművelés korában” nélkülözhetetlen a könyvtárhasználati ismeretek elsajátítása, ezen belül pedig az informatikai ismeretek, az adatbázisok, online könyvtári lehetőségek... alkalmazásainak megismertetése, ami mára már központi szerepet kapott a különböző területeken végzett használó képzések során.

Saját tapasztalataim alapján mindezen ismeretek oktatására a közoktatásban még nem fordítanak kellő figyelmet, és eléggé elhanyagolják ezt a területet. Bár szabályozása megtörtént, a gyakorlati megvalósítás még csak gyerekcipőben jár, legalábbis számos általános és középiskolában fejlesztésre szorul az ezirányú képzés, ami sok esetben a kellő anyagi, vagy éppen személyi feltételek hiánya miatt várat magára. A felsőoktatás területén véleményem szerint már jóval átgondoltabb az oktatás és a használó képzés is, viszont csak bizonyos szakok, szakirányok esetében van rá lehetőség. A képzés szélesebbkörű megvalósítása mindenképpen a hallgatók fejlődését szolgálná és segítené őket tanulmányaik során. A felnőtt használó képzésben is jelentős erőfeszítések figyelhetők meg, melyre a FSZEK Központi Könyvtárának bemutatott használó képzési kurzusai, dolgozóinak erőfeszítései és sokrétű munkája, mind bizonyíték lehet. Számos közkönyvtár esetében azonban a pályázati támogatások; és egyéb feltételek megléte híján nem adatik meg a példában látott, magas szintű képzés megtartásának; s bizonyos esetekben-, így például a fenntartásért, életben maradásért küzdő közkönyvtárak esetében- semmilyen tanfolyam megszervezésének a lehetősége sem.

Vannak még tehát fejlesztendő területek, ezek pedig természetesen -, sok egyéb mellett- megfelelő anyagi, személyi és intézményi feltételek megteremtését is igénylik. A könyvtárhasználati ismeretek oktatásában követendő utat mindenesetre már kijelölték, s a kezdeti lépéseket követően az ösvény egy részét is kitaposták. Állandóan változó, újuló és fejlődő világunk pedig folyamatos kihívást jelentő elvárásaival, követelményeivel és az ezek által kijelölt céljaival újabb lépésekre sarkall. Az út folytatása, s így az újabb elképzelések kidolgozása és megvalósítása pedig már a jelen és a jövő könyvtáros szakembereinek a feladata.

Irodalomjegyzék

Könyvek, folyóiratcikkek

1. Ambrus Andrásné : Könyvtárhasználat a tantervezésben és a pedagógiai gyakorlatban: Könyvtárostanárok Egyesülete őszi szakmai konferenciája 1999. november 12-13. : (Budapest, Fazekas Mihály Fővárosi Gyakorló Általános Iskola és gimnázium). In : Módszertani lapok : Könyvtárhasználatban. 2000. 7. 1. 22-24. p.
2. Ballér Endréné : Könyv és könyvtár az általános iskolában: az önálló ismeretszerzés útja : (kézikönyv az általános iskola nem magyar szakos tanárai számára). Budapest : Tankönyvkiadó, 1980. -35. p.
3. Barták Péter : Önálló ismeretszerzésre nevelés az iskolai könyvtárban. 2. kiad. Veszprém : OTTV, 1992. 107. p.
4. Braun Anna : Könyvtári foglalkozások, többkönyves tanórák : válogatott bibliográfia. Kaposvár: Somogy Megyei Pedagógiai Intézet, 1990. 87. p.
5. Czene Gyuláné : A könyv világa : 10-12 éves tanulók számára. Salgótarján : Petőfi Sándor Iskola, 1996.
6. Dán Krisztina : Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába : módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 375. p.
7. Dán Krisztina : Így működik az iskolai könyvtár: módszertani útmutató az iskolai könyvtárak működéséhez és működési dokumentumainak elkészítéséhez. 2. jav., bőv. kiad. Budapest : Fővárosi Pedagógiai Intézet, 1999. 171. p.
8. Dán Krisztina : Az iskolai könyvtár új modellje. In : Budapesti Nevelő, 1999. 4. sz. 66. p.
9. Dán Krisztina : Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest : Könyvtári Intézet, 2002. 87. p.
10. Dán Krisztina : Könyvtár az iskolában: hazai és nemzetközi áttekintés. Budapest : Fővárosi Pedagógiai Intézet, 1995. 256. p.
11. Dán Krisztina : Könyvtárhasználat a NAT-ban, könyvtárhasználat a helyi tantervben. In: Módszertani lapok : könyvtárhasználatban. 1996. 2. 3. -11. p.
12. Dömsödy Andrea : Iskolai könyvtár, könyvtár- pedagógia az Országgyűlés Oktatási és Tudományos Bizottsága előtt. In : Könyv és nevelés. 2000. 2. 2. 65-66. p.

13. Eszenyiné Borbély Mária : Felhasználóképzés a felsőoktatási intézmények könyvtáraiban In : Könyv, Könyvtár, Könyvtáros 1996. 5. sz. 39-42 p.
14. Eszenyiné Borbély Mária : A felhasználóképzés helyzete a magyarországi felsőoktatási intézmények könyvtáraiban : egy reprezentatív felmérés eredményei In: Könyvtári Figyelő, 1998. 3-4. sz. 444-451. p.
15. Gyermánné Huga Ibolya : Kézikönyv a könyv- és könyvtárhasználat tanításához : 1-2. osztály. Celldömölk : Apáczai, 2004.
16. Gyermánné Huga Ibolya : Könyv- és könyvtárhasználati munkafüzet az általános iskolák 3-4. osztályosai számára. 3. jav. kiad. Budapest : Dinasztia, 1996.
17. Homor Tivadar : Az információ és az ember: munkafüzet : könyvtárhasználati ismeretek 13-18 éves tanulók számára. Szeged : Mozaik, 1999. 141. p.
18. Az irodalom- és könyvtárhasználat oktatása a felsőoktatásban : Bibliográfia. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1984.
19. Az iskolai könyvtár új modellje a gyakorlatban (szerk. Emmer Gáborné). Budapest : Könyvtárostanárok Egyesülete : Flaccus, 2004. 305. p.
20. Karácsony Gyöngyi : Felhasználóképzés a felsőoktatásban: könyvtár-informatikai oktatás a Debreceni Egyetem Orvos-és Egészségtudományi Centrum hallgatói számára In : Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 2001. 12. sz. 489-493. p.
21. Nemzeti Alaptanterv. Budapest : MKM, 1995. 208. p.
22. Pedagógiai lexikon. Főszerk. Báthory Zoltán, Falus Iván. 2. köt. Budapest : Keraban Kiadó, 1997. 95-97. p.
23. Pogány György : Módis László tervezete a használóképzésről : adalékok a kérdés historiográfiájához. In : Könyvtári Figyelő. 2000. 3. sz. 363- 367. p.
24. Tóth Viktória : Jogi útvesztők – kérdőjelekkel : az iskolai könyvtárak jogi szabályozása. Budapest : Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2006. -48. p.
25. A többkönyvű oktatás felé : könyv- és könyvtárhasználati módszerek, példák. Budapest, 1995.
26. Ugrin Gáborné : Könyvtárhasználati bemutató óra. In : Könyvtári levelező/lap. 2007. június 32-33. p.
27. Ugrin Gáborné : A könyvtárban tartott szakórák szükségessége, tervezhetősége : Az óravezetés kérdései. In : Módszertani lapok. Könyvtárhasználat : az Országos Közoktatási szolgáltató Iroda módszertani folyóirata: 1994. 1. évf. 1-2. 51-60. p.

28. Zsidai József : A „könyvtári informatika” egyetemi oktatásának fontossága. In : Könyvtári Figyelő 2000. 3. 368-373. p.
29. Zsoldos Jánosné : Tíz év az Országos Bod Péter könyvtárhasználati verseny szolgálatában : feladatsorok és elemzések, 1993-2003. Nyíregyháza : Kölcsey Ferenc Gimnázium, 2003.

Elektronikus források

1. Budaházy Ibolya : Felhasználóképzés a felsőoktatási könyvtárakban : szakmai rendezvény a BME OMIKK –ban
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=4506&issue_id=475 , 2009.03.11.
2. Huszár Ernőné : Az egész életen át tartó tanulás és a könyvtár oktató, információközvetítő, -szolgáltató funkciójának kiteljesedése
http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3774&issue_id=456, 2009.03.11.
3. Karácsony Gyöngyi : Felhasználóképzés a felsőoktatásban: könyvtár- informatikai oktatás a Debreceni Egyetem Orvos- és Egészségtudományi Centrum hallgatói számára http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=880&issue_id=33 , 2009.03.11.
4. Kovács Mária : A könyvtárhasználati ismeretek oktatásának módszerei iskolai könyvtárosoknak <http://epa.oszk.hu/01200/01245/00008/cikk18.html>, 2009.03.09.
5. http://www.opkm.hu/?dok_id=92&lap=dok/dok, 2009. 02. 17.
6. http://tmt.omikk.bme.hu/print.html?id=2284&issue_id=78, 2008.12.07.
7. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=3807&issue_id=457, 2009.03.11.
8. <http://www.ki.oszk.hu/kf/kfarchiv/2003/4/dan.html>, 2009.03.09.
9. <http://krono.inaplo.hu/index.php/inter/weblibrary/570-tanitsuk-a-konyvtarhasznalatot>, 2009.03.09.
10. http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?id=2272&issue_id=78, 2009.03.11.

Mellékletek

1. sz. melléklet

Az alapozó tananyag felépítése

Kezdő szakasz: 1-4. évfolyam

Befogadó tantárgy: magyar nyelv és irodalom

Óraszám: 4+4+4+6

Megjelenési pontok:

Általános fejlesztési követelmények

A tanulási képesség fejlesztése, ismeretfeldolgozási technikák tanítása.

Témakörök, belépő tevékenységformák

tanulási képesség, könyv-, és könyvtárhasználat.

A továbbhaladás feltételei: csak a könyvtári tevékenység

Évf.	Tartalom, témakörök	Belépő tevékenységformák
1.	<ul style="list-style-type: none">Az iskolai könyvtár megismeréseViselkedés a könyvtárbanOlvasási szokásokGyermeklexikon	<ul style="list-style-type: none">Látogatás, kölcsönzés a könyvtárbanViselkedési szabályok tanulásaGyermekkönyvek válogatása, lapozgatásaSzituációs játékokSzómagyarázat lexikonnal
2.	<ul style="list-style-type: none">Használati szabályokA könyv elemei, főbb adataiGyermeklexikon, gyermeklapok	<ul style="list-style-type: none">Könyvek válogatása megadott téma, érdeklődés szerintTartalom megállapítása tartalomjegyzékkel, a kép és a szöveg értelmezésévelTájékozódás gyermeklexikonban
3.	<ul style="list-style-type: none">Terek, állományrészekA könyvek főbb csoportjaiSzótárAz információ gyűjtésének módja	<ul style="list-style-type: none">Könyvek keresése a polcon szerző és cím szerintKönyvek témájának megállapítása, könyvek csoportosításaSzavak értelmezése lexikonnal, szótárral
4.	<ul style="list-style-type: none">Lakóhelyi könyvtárGyermeklap, gyermekrovatAudiovizuális dokumentumok	<ul style="list-style-type: none">Könyvtárlátogatás, tapasztalatszerzésKeresés segédkönyvekben betűrend, mutató, tartalomjegyzék használatávalTények, adatok gyűjtése tantárgyhoz, beszámoló

Forrás: Dán Krisztina : Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest : Könyvtári Intézet, 2002. 60. p.

ZÁRÓ SZAKASZ

5-8. évfolyam

Befogadó tantárgy (terület): magyar nyelv és irodalom,
informatika, osztályfőnöki nevelés

Megjelenési pontok:

- Célok, nevelési feladatok
- Általános fejlesztési követelmények
- Témakörök, belépő tevékenységformák
- Továbbhaladás feltételei

Évf.	Informatika	Magyar nyelv	Osztályfőnöki
5.	Raktári rend, állományrészek- könyv, időszaki kiadványok (napilap, hetilap, folyóirat, évkönyv)- szótár, lexikon, enciklopédia Eligazodás a szépirodalom betűrendjében- könyvek megadott csoportjában tematikus keresés, főbb adatok megnevezése- tartalom megállapítása, ismertetése- feladatok segédkönyvekkel, azonos fogalmak keresése (5óra)		<ul style="list-style-type: none"> • Könyvtárhasználat célja • Olvasási szokások • Beszámoló, könyvajánlás (3óra)
6.	Raktári rend, raktári jelzet-, nyomtatott, av és digitális dokumentumok- betűrendes leíró katalógus- <i>művek és téma szerinti keresés állományrészekben a feliratok és raktári jelzet segítségével- tájékozódás a betűrendes leíró katalógusban</i> (4 óra)	Sajtótermékek formai, tartalmi jellemzői, szövegtípusai- nyomtatott dokumentumok szöveges és nem szöveges információi- tematikus gyűjtőmunka sajtótermékekből gyűjtőmunka, az anyag feldolgozása (4óra)	<ul style="list-style-type: none"> • A lakóhelyi közművelődési könyvtár szerepe, terei, gyűjteményei • Könyvtárlátogatás, aktuális osztályfőnöki témák megoldása a könyvtár eszközeivel (2 óra)
7.	A kézikönyvtár könyvtípusai Könyvtártípusok (nemzeti, szak-, közkönyvtár) <i>Szaktárgyi feladatok megoldása kézikönyvtárral, könyvtárlátogatás, közvetett bemutatása</i> (3 óra)	A forrásfeldolgozás lépései, technikája. <i>A könyvtár dokumentumainak felhasználása különféle témák feldolgozásában</i> (4óra)	Ismerkedés más típusú könyvtárakkal látogatással, illetve közvetett formában (2 óra)
8.	Tárgyi katalógus: szakkatalógus, tárgyszó-katalógus <i>A tematikus keresés lépéseinek gyakorlása</i> (3 óra)	Tárgyi katalógus- forrásjegyzék- cédulázás <i>Forráskeresés tájékoztató eszközökkel; témafeldolgozás több forrással; beszámoló</i> (4 óra)	Tanulási szokások, a mindennapi tájékozódás forrásai és használatuk (3 óra)

Forrás: Dán Krisztina : Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest : Könyvtári Intézet, 2002. 61. p.

Középiskola

9-12. évfolyam

Befogadó tantárgy (terület): magyar nyelv, informatika

osztályfőnöki nevelés

Megjelenési pontok:

- Célok, nevelési feladatok
- Általános fejlesztési követelmények
- Témakörök, belépő tevékenységformák
- Továbbhaladás feltételei

Informatika	Magyar nyelv	Osztályfőnöki
9. évfolyam Az alapfokú képzésben tanultakra alapozva: <ul style="list-style-type: none"> • Tájékozódás a középiskolai könyvtár tér- és állományszerkezetében; • Dokumentumtípusok rendszerezése információs értékük szerint (+digitális); • Források keresése feladathoz hagyományos és számítógépes tájékoztató eszközökben; • Újabb könyvtártípusok (4 óra)	Témafeldolgozás több, különböző forrással: <ul style="list-style-type: none"> • Forráskeresés -> információk értékelése, szelekciója, irodalomjegyzék készítése • Anyaggyűjtés, jegyzetelés, cédlázás; • Az információk feldolgozása, vázlat alapján beszámoló (4 óra)	<ul style="list-style-type: none"> • A könyvtárhasználat egyéni szintjének mérése, értékelése; • Irányított beszélgetés a különböző könyvtárak felhasználásáról; • Tanulási, önművelési, könyvtárhasználati szokások megbeszélése, differenciált fejlesztése (3 óra)
10. évfolyam <ul style="list-style-type: none"> • Különböző típusú bibliográfiák ismerete és használata; • Tematikus forráskeresés más könyvtárak katalógusaiban, bibliográfiai, faktográfiai, és teljes szövegű adatbázisaiban; • Szelektív irodalomgyűjtés és bibliográfia készítése tantárgyi feladatokhoz; • Tájékozódás a könyvtár(ak) közhasznú forrásaiban (3 óra)	Az előző évben tanultakra alapozva: <ul style="list-style-type: none"> • A témának és a problémának megfelelő közlésmód és közlési műfaj kiválasztása; • Írásmű elkészítése, hivatkozások, jegyzetek, szemléltető anyagok, felhasznált forrásjegyzék, etikai szabályok (4 óra)	<ul style="list-style-type: none"> • Különböző könyvtártípusok bemutatása, használatuk szerepe a szakirányú tájékozódásban, önművelésben, gyors tájékozódásban; • Látogatás egy nagyobb lakóhelyi vagy szakkönyvtárban (2-3 óra)
11-12. évfolyam Csak abban az esetben lehet tervezni, ha ezeken az évfolyamokon is tanulnak informatikát	Nincs nevesített könyvtárhasználati téma, de jelentős a követelmény 11. évfolyamon	A választott szakiránynak megfelelő intézményes és dokumentális források (3-3 óra)

Forrás: Dán Krisztina : Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest : Könyvtári Intézet, 2002.

62. p.

2. sz. melléklet

A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT ALAPOZÁSA ÉS SZAKTÁRGYI ALKALMAZÁSAI

8. évfolyam

Informatika	Magyar nyelv	Osztályfőnöki
Tárgyi katalógus: <ul style="list-style-type: none"> • Szakkatalógus, • Tárgyszókatalógus A tematikus keresés lépéseinek, technikáinak gyakorlása (3 óra)	Tárgyi katalógus, Forrásjegyzék, Tantárgyi témához források keresése (tájékoztató eszközökkel), információ feldolgozása több forrással; beszámoló készítése (4 óra)	<ul style="list-style-type: none"> • Tanulási szokások • A mindennapi tájékozódás forrásai és használatuk (3 óra)
<p><i>Történelem és állampolgári ismeretek:</i> önálló jegyzet készítése, statisztikai adatok gyűjtése jelenismereti témában, kutatás informatikai eszközök felhasználásával adott témában tanári segítséggel. Önálló kutatás a tudományterületek változásairól, elemzésük történeti szempontból (technika, ökológia...). A televízió, a rádió, napi és hetilapok adott témájú hírányagának összevetése. <i>(A diák tudjon önálló kutatás alapján kiselőadást tartani.)</i></p> <p><i>Előzmény:</i> könyvtári kutatás adott témában kézikönyvekből, ismeretterjesztő könyvekből (7. évfolyam).</p> <p><i>Földünk és környezetünk:</i> Információk gyűjtése statisztikák, almanachok, tömegkommunikációs forrásokkal népesedési témához. Forráselemzés a gazdasági ágak átalakulásáról könyvekből, folyóiratokból és napilapokból szerzett ismeretek alapján. Tájékozódás a szakirodalomból népismeret témakörben. Tanulói kiselőadás könyvtári kutatómunka alapján a különböző országok földrajzi adottságaival kapcsolatos népszokásokról. <i>(Legyen képes önálló információgyűjtésre és feldolgozásukra tanári irányítással.)</i></p>		

Forrás: Dán Krisztina : Iskolai könyvtári ismeretek. Budapest : Könyvtári Intézet, 2002.
63. p.

3.sz. melléklet

A könyvtárhasználat tananyagának szerkezete

(Dán Krisztina- Haralyi Ervinné)

Évfolyam	Óraszám	Makrotanterv/ Helyi tanterv	Mikrotanterv/ Tanítási- tanulási programok
1. évf.	4 óra Magyar nyelv	A könyvtár sajátosságai (1 óra) Gyermekkönyvek a könyvtárban (3 óra)	<ul style="list-style-type: none"> Az iskolai könyvtár Könyvek otthon A könyvtár és könyvesbolt különbsége A könyvtár használata (hogyan használom?) Gyermekkönyvtípusok <ul style="list-style-type: none"> ✓ Képeskönyv ✓ Mesekönyv ✓ gyermeklexikon
2. évf.	4 óra Magyar nyelv	A könyvtárhasználat szabályai (1 óra) A könyv részei és adatai (1 óra) Gyermeklexikon (2 óra)	<ul style="list-style-type: none"> A könyvtári könyv <ul style="list-style-type: none"> ✓ megkülönböztető jegyei ✓ védelme A könyvtári rend <ul style="list-style-type: none"> ✓ megőrzése A kölcsönzés technikája A könyv <ul style="list-style-type: none"> ✓ főbb adatok: szerző, cím ✓ formai elemek: kötetábla, gerinc, védőborító, könyvtest, lap, lapszám ✓ tartalmi elemek: címlap, szövegtest, fejezet, illusztráció, tartalomjegyzék Gyermeklexikon <ul style="list-style-type: none"> ✓ szerkezeti felépítés ✓ használat
3. évf.	4 óra Magyar nyelv	rend a könyvtárban (1 óra) a könyvek csoportosítása tartalmuk szerint (2 óra) szótárak (1 óra)	<ul style="list-style-type: none"> Állományrészek <ul style="list-style-type: none"> ✓ Gyermekkönyvek ✓ Szépirodalom ✓ Ismeretközlő irodalom ✓ Kézikönyvek Szépirodalmi művek (mese, vers...) Ismeretterjesztő könyvek Sorozatok Szótárak <ul style="list-style-type: none"> ✓ MÉK: értelmező szótár ✓ Helyesírási szótár
4. évf.	6 óra Magyar nyelv	gyermekfolyóirat (1 óra) hangosképes dokumentumok (1 óra) gyermekenciklopédia (2 óra) lakóhelyi gyermekkönyvtár (2 óra)	<ul style="list-style-type: none"> Gyermekfolyóirat: -irodalmi -ismeretterjesztő -gyermekrovat Hangosképes dok.-ok: -hanglemez -hangkazetta -diafilm -videofilm Gyermekenciklopédia: - szerkezet -használat Lakóhelyi könyvtár: -gyermekrészleg -gyermekkvár

Évfolyam	Óraszám	Makrotanterv/ Helyi tanterv	Mikrotanterv/ Tanítási- tanulási programok
5. évf.	5 óra Magyar	<p>ÁLTALÁNOS KÖNYVTÁRHASZNÁLATI ISMERETEK I. Raktári rend (2 óra)</p> <p>DOKUMENTUMISMERET I. Dokumentumtípusok (1 óra)</p> <p>TÁJÉKOZÓDÁS I. A segédkönyvek könyvészeti jellemzői (1 óra)</p> <p>A SZELLEMI MUNKA TECHNIKÁJA I. Segédkönyvek használata (1 óra)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Raktári rend, állományrészek <ul style="list-style-type: none"> ✓ szépirodalom: betűrend ✓ ismeretközlő irodalom ✓ kézikönyvtár Dokumentumtípusok <ul style="list-style-type: none"> ✓ nyomtatott (hagyományos): könyv <ul style="list-style-type: none"> ❖ formai egységei ❖ tartalmi egységei időszaki kiadványok ❖ sajtótermékek ❖ évkönyv ❖ sorozat Segédkönyvek: összehasonlítás, rendszerezés <ul style="list-style-type: none"> ✓ szótár ✓ lexikon ✓ enciklopédia Információszerzés segédkönyvekből <ul style="list-style-type: none"> ✓ értelmezés (szótár) ✓ fogalom- meghatározás (lexikon) ✓ rendszerbe illesztés (lexikon) ✓ kifejtés (enciklopédia)
6. évf.	5 óra Informatika A látogatás osztályfőnöki óra keretében javasolt	<p>ÁLTALÁNOS KÖNYVTÁRISMERET II. Raktári rend (1 óra)</p> <p>DOKUMENTUMISMERET II. Dokumentumtípusok (1 óra)</p> <p>TÁJÉKOZÓDÁS II. Betűrendes leíró katalógus (2 óra)</p> <p>ÁLTALÁNOS KÖNYVTÁRISMERET III. Lakóhelyi közművelődési könyvtár (2 óra)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Raktári rend <ul style="list-style-type: none"> ✓ szépirodalom ✓ szakirodalom ✓ raktári jelzet ✓ betűrend ✓ szakrend dokumentumtípusok <ul style="list-style-type: none"> ✓ nyomtatott dokumentumok (az előző évfolyamon tanultak) ✓ nem nyomtatott: auditív, vizuális, audiovizuális, számítógéppel olvasható katalógus <ul style="list-style-type: none"> ✓ a katalóguscédula adatai betűrendes leíró katalógus <ul style="list-style-type: none"> ✓ szerkezet ✓ használat (funkció) a lakóhelyi közművelődési könyvtár <ul style="list-style-type: none"> ✓ könyvtári terek ✓ állományrészek ✓ szolgáltatások ✓ használati rend
6. évf.	4 óra Magyar nyelv	<p>A SZELLEMI MUNKA TECHNIKÁJA II. Sajtótermékek és szövegek jellemzői (4 óra)</p>	<ul style="list-style-type: none"> Sajtótermékek <ul style="list-style-type: none"> ✓ a sajtótermék mint dokumentumtípus (formai és szerkezeti jellemzői) ✓ a szövegfeldolgozás lépései: átolvasás, lényegkiemelés, jegyzetkészítés, (új közlés) ✓ információs szerepük ✓ könyv és sajtótermék információs szerepének összehasonlítása

Évfolyam	Óraszám	Makrotanterv/ Helyi tanterv	Mikrotanterv/ Tanítási- tanulási programok
7. évf.	3 óra Informatika	TÁJÉKOZÓDÁS III. kézikönyvtár (2 óra) ÁLTALÁNOS KÖNYVTÁRHASZNÁLATI ISMERETEK IV. könyvtártípusok (1 óra) globális áttekintés (szabadidőkeretben egy típus alaposabb megismerése)	<ul style="list-style-type: none"> • kézikönyvtár <ul style="list-style-type: none"> ✓ könyvtípusok (segédkönyv, kézikönyv, adattár, enciklopédia...) ✓ használati jellemzők • könyvtártípusok <ul style="list-style-type: none"> ✓ nemzeti könyvtár ✓ szakkönyvtár ✓ közművelődési könyvtár ✓ iskolai könyvtár
7. évf.	4 óra Magyar nyelv	A SZELLEMI MUNKA TECHNIKÁJA IV. Különbféle témák feldolgozása egy- két forrással (4 óra)	<ul style="list-style-type: none"> • forráshasználat <ul style="list-style-type: none"> ✓ problémafelvetés ✓ forrásválasztás segítségével ✓ forrásfeldolgozás ✓ jegyzetelés ✓ beszámoló
8. évf.	3 óra Informatika	TÁJÉKOZÓDÁS IV. tárgyi katalógusok (3 óra)	<ul style="list-style-type: none"> • tárgyi katalógus <ul style="list-style-type: none"> ✓ szakkatalógus ✓ tárgyszó-katalógus • formai szempontból <ul style="list-style-type: none"> ✓ cédulakatalógus ✓ számítógépes katalógus
8. évf.	4 óra Magyar nyelv	A SZELLEMI MUNKA TECHNIKÁJA IV. Feladatmegoldás több forrással forráskeresés forrásfeldolgozás (4 óra)	<ul style="list-style-type: none"> • forráskeresés a könyvtár tárgyi katalógusában • forrásfeldolgozás <ul style="list-style-type: none"> ✓ anyaggyűjtés a talált nyomtatott forrásokból ✓ szövegfeldolgozás cédulázással ✓ rendszerezés, vázlatkészítés ✓ önálló szöveg alkotása a témáról (szóban írásban) ✓ forrásjegyzék készítése
9. évf.	4 óra Informatika	ÁLTALÁNOS KÖNYVTÁRISMERET V. könyvtártípusok könyvtári rendszer (1 óra) látogatás a megismert könyvtártípusok valamelyikében osztályfőnöki órán, (2 óra) és/vagy tanulmányi kirándulás keretében DOKUMENTUMISMERET III. számítógéppel olvasható dokumentumok (1 óra) TÁJÉKOZÓDÁS V. számítógépes könyvtári adatbázis, katalógus a számítógépen (2 óra)	<ul style="list-style-type: none"> • könyvtártípusok és jellemzőik <ul style="list-style-type: none"> ✓ iskolai könyvtár ✓ középiskolai könyvtár ✓ közművelődési könyvtár (városi, megyei, kerületi) ✓ szakkönyvtár ✓ országos tudományos kvtár ✓ nemzeti könyvtár ✓ könyvtári rendszer • egy könyvtártípus közvetlen megismerése <ul style="list-style-type: none"> ✓ tér-, és állományszerkezet, ✓ szolgáltatások ✓ használati szabályok • elektronikusan olvasható dokumentumok <ul style="list-style-type: none"> ✓ floppy ✓ CD-ROM ✓ multimédia, CD,... • információkereső nyelvek <ul style="list-style-type: none"> ✓ ETO ✓ tárgyszó • a számítógépes katalógusok • számítógépes adatbázisok • internet

Évfolyam	Óraszám	Makrotanterv/ Helyi tanterv	Mikrotanterv/ Tanítási- tanulási programok
9. évf.	4 óra Magyar nyelv	A SZELLEMI MUNKA TECHNIKÁJA V. témafeldolgozás különböző dokumentumtípusok felhasználásával (4 óra)	<ul style="list-style-type: none"> anyaggyűjtés több különféle forrásból <ul style="list-style-type: none"> tájékozódás a könyvtárban dokumentumok kiválasztása információkeresés különböző forrásokban szövegfeldolgozás jegyzeteléssel, cédulázással a gyűjtött anyag tematikai csoportosítása rendszerezés, vázlatkészítés a témáról szóló önálló írásbeli munka megtervezése (elkészítése házi feladat) hivatkozások alkalmazása forrásjegyzék készítése
10. évf.	3 óra Informatika	TÁJÉKOZÓDÁS VI. Indirekt tájékozási eszközök (2 óra) TÁJÉKOZÓDÁS VII. Közhasznú tájékozási (1 óra)	<ul style="list-style-type: none"> a bibliográfia fogalma a bibliográfia fajtái <ul style="list-style-type: none"> ✓ hagyományos bibliográfiák <ul style="list-style-type: none"> rejtett ajánló tematikus általános retrospektív kurrens ✓ számítógépes bibliográfiai adatbázisok a közhasznú információs szolgálat forrásai <ul style="list-style-type: none"> ✓ telefonkönyv ✓ menetrend ✓ műsorfüzet ✓ gyártói és kereskedői katalógusok ✓ pályaválasztási-, felvételi tájékoztatók ✓ prospektusok szolgáltatásokról ✓ FSZEK közhasznú tájékoztatója ✓ Internet
10. évf.	4 óra Magyar nyelv	A SZELLEMI MUNKA TECHNIKÁJA VI. (4 óra) Választott vagy megadott témák önálló feldolgozása	<p>Választott vagy megadott témák önálló feldolgozása több, különböző típusú forrás felhasználásával</p> <ul style="list-style-type: none"> a korábbiakban tanultak alkalmazása a közlési műfaj megválasztása <ul style="list-style-type: none"> írásbeli: házi dolgozat értekezés esszé szóbeli: ismertetés kiselőadás a forrásfelhasználás etikai szabályai <ul style="list-style-type: none"> ✓ idézés ✓ hivatkozás az írásmű formai, szerkezeti elemei <ul style="list-style-type: none"> ✓ forrásjegyzék ✓ jegyzet

Évfolyam	Óraszám	Makrotanterv/ Helyi tanterv	Mikrotanterv/ Tanítási- tanulási programok
11-12. évf. *	4 óra Osztályfőnöki foglalkozás keretében javasolt	TÁJÉKOZÓDÁS VIII. Szakmai tájékozódás <ul style="list-style-type: none"> dokumentumok (2 óra) intézmények (2 óra) 	<ul style="list-style-type: none"> a szakmai tájékozódás dokumentumai (a képzési szakiránynak megfelelően) <ul style="list-style-type: none"> ✓ szakkönyv ✓ szakfolyóirat ✓ számítógépes dokumentumok ✓ számítógépes adatbázisok a szakmai tájékozódás intézményei <ul style="list-style-type: none"> ✓ szakkönyvtár ✓ információs központ ✓ országos tudományos könyvtár
11-12. évf. **	4 óra Magyar nyelv	A SZELLEMI MUNKA TECHNIKÁJA VII. Hosszabb felkészülést igénylő szóbeli vagy írásbeli feladatok megoldása önálló könyvtári forráskutatással, értékeléssel, anyaggyűjtéssel, információ feldolgozással (4 óra)	<ul style="list-style-type: none"> A továbbtanulási céloknak, illetve a választott szakmának megfelelő témák feldolgozása a problémafelvetéstől az önálló szellemi termékig a könyvtár informatikában és a magyar nyelvben elsajátított ismeretek alkalmazásával

* A 11-12. évfolyamon a könyvtárhasználati ismeretek önállóan már nem jelennek meg az informatikában, ugyanis ennek a tantárgynak a tanítása a 10. évfolyamon a kerettantervek alapján befejeződik. A választott szakiránynak megfelelő könyvtár- informatikai ismeretek a tanulók pályaaorientációját segítik, ilyen módon leginkább az osztályfőnöki foglalkozások programjához illeszkednek.

** A könyvtár eszközeivel, forrásaival végzett önálló szellemi tevékenység további fejlesztése a magyar nyelv kerettantervének kiemelt követelménye. A 10. évfolyam után sem fejeződik be tehát, sőt kifejezetten kívánatos az anyanyelvi képzés keretében a korábban megtanult könyvtárhasználati ismeretek, forrásfeldolgozó és információkezelő tevékenységek további alkalmazása, gyakorlása, bővítése.

Forrás: Dán Krisztina : *Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába : módszertani segédanyag óraleírásokkal.* [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 48- 56. p.

4. sz. melléklet

I. Könyvtárhasználati szakóra

Raktári rend, a könyvtár főbb állományegységei

5. évfolyam

Az óra helye:	Irányi Dániel Általános Iskola, 1056 Budapest, Molnár u. 4.
Az óra ideje:	1999. május 18.
Az óra tárgya:	A könyvtár raktári rendje, főbb állományegységei
Célok, feladatok:	a könyvek raktári rendjének megismerése
Didaktikai alapelvek:	új ismeretszerzés, rendszerezés, gyakorlás
Módszerek, eljárások:	rendszerezés, új ismeretek felvetése; csoportmunka, frontális osztálymunka
Időkeret:	2 x 40 perc
Könyvtárostanár:	Havrillné Zoványi Ibolya

Az óra menete	Szervezési mód, módszer, eszköz
<p><i>I/1. SZÉPIRODALOM ÉS SZAKIRODALOM KÜLÖNBSÉGE</i></p> <p>Előzetes ismeretek számbavétele</p> <p>A könyvek birodalmában való barangolásaink során egy palotához érkeztünk. Mielőtt bekopognánk, nézzünk vissza, hol jártunk eddig, mi mindennel ismerkedtünk meg!</p> <ul style="list-style-type: none">• Milyen szempontok szerint lehet szétválogatni egy könyvkupacot? Melyik a legfontosabb szempont? (<i>tartalom</i>)• Milyen két nagy csoportra oszthatjuk így a könyveket? (<i>szépirodalom, ismeretközlő irodalom</i>)• Melyik csoportot ismertük meg? (<i>szépirodalom</i>)• Mit tudsz elmondani a szépirodalmi művekről? (<i>olvasmányos, elképzelt, élményszerű megfogalmazás</i>)• Mik tartoznak ide? (<i>mesék, regények, novellák, versek...</i>)• Hogyan rendszerezziük őket? (<i>betűrend</i>)• Mi alapján rakjuk betűrendbe a könyveket? (<i>szerző, illetve cím</i>)	<p><i>frontális beszélgetés</i></p>

Az óra menete	Szervezési mód, módszer, eszköz
<p>Ha beleolvasunk egy könyv szövegébe, meg tudjuk állapítani, hogy melyik csoportba tartozik. De a gyakorlott szemű olvasó ránézésre megmondja, milyen könyvet tart a kezében. Mi segíti ebben? (<i>cím, fülszöveg, tartalomjegyzék, illusztráció...</i>)</p> <p>A cím néha félrevezető is lehet: Pl.: A tücsök és a hangya (állatmesék); Csillagok háborúja (regény); Örök természet (verseskötet);</p> <p>Tudnál hasonlókat mondani?</p>	
<p>I/2. AZ ISMERETEK ALKALMAZÁSA</p> <p>Az asztalaitokon található könyveket válogassátok szét tartalmuk szerint! A szépirodalmi könyvekben található cédulákon jelöljétek be, melyik betűhöz sorolnátok a polcon! Rendezzük betűrendbe a táblán a címeket!</p> <p>Minél nagyobb egy könyvtár állománya, annál nagyobb gondot okoz a könyvek gyors és pontos elhelyezése és megkeresése. Ennek megkönnyítésére dolgozták ki a könyvtárosok a raktári jelzeteket, amelyeket a könyvek irányítószámának is nevezünk. Miből a szépirodalmi művek raktári jelzete? (<i>betű, szám</i>) Hogyan nevezzük? (<i>Cutter- jelzet</i>)</p> <p>Az I. számú borítékban található jelzeteket párosítsuk a táblai címekhez.</p>	<p><i>csoportmunka</i></p> <p><i>szemléltetés applikáció frontális osztálymunka</i></p> <p><i>frontális osztálymunka</i></p>
<p>II/1. AZ ISMERETKÖZLŐ IRODALOM FOGALMA, CSOPORTOSÍTÁSA</p> <p>A szépirodalmi könyvek már nem jelentenek számunkra gondot.</p> <p>De nézzünk csak rá az asztalaitokon maradt könyvekre! Mi a közös jellemzőjük? (<i>ismeretközlők, valamilyen tudományos eredményt ismertetnek</i>)</p> <p>Hogyan lehetne ezeket a könyveket rendszerezni? (<i>ábécében nem, mert az azonos témájúak nem egymás mellé kerülnének; témák szerint</i>)</p> <p>A témákat hogyan rendezzük el? Hogyan érhetjük el, hogy minden könyvtárban azonos rendszer szerint tárolják a könyveket? Mi az a jelölési mód, amit a világ minden országában megértenek? (<i>számok</i>)</p>	<p>beszélgetés</p>

[illegible]

Az óra menete	Szervezési mód, módszer, eszköz
<p>II/ 3. AZ ISMERETEK ALKALMAZÁSA</p> <p>Felépítettük a Tudományok Palotáját, kezdjük el berendezni!</p> <p>Melyik emeletre kerülnének az alábbi könyvek?</p> <p>Az állatok nagy képeskönyve Játsszunk matematikát! Különös növények Magyar értelmező kéziszótár Hazánk szíve, Budapest</p> <p>Az asztalaitokon lévő könyveket melyik emeletre helyeznétek?</p>	<p><i>frontális osztálymunka</i></p>
<p>III. ÖSSZEFOGLALÁS, ÉRTÉKELÉS</p> <p>Keressétek meg a borítékban lévő cédulák segítségével a kézikönyvtárban a könyveket! Minden könyvben találtok egy újabb borítékot, csak azt kell az asztalhoz vinnetek!</p> <p>A cédulák sorrendbe rakásával az alábbi szöveg alakul ki a táblán:</p> <p>ÜGYES MUNKÁTOKÉRT MEGDÍCSÉRLEK BENNETEKET!</p>	<p><i>csoportmunka</i></p>

Forrás: Dán Krisztina : *Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába : módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 103- 110. p.*

II. Könyvtárhasználati szakóra

9. évfolyam

<i>Az óra helye:</i>	Varga István Kereskedelmi, Közgazdasági Szakközépiskola és Szakiskola Könyvtára 1039 Budapest, Hatvany Lajos u. 7.
<i>Az óra ideje:</i>	1998. április 21.
<i>Az óra tárgya:</i>	Az iskola könyvtárának bemutatása
<i>Célok, feladatok:</i>	Az iskola könyvtárának megismertetése a tanulókkal tájékozódásuk elősegítése céljából, és figyelmük ráirányítása más típusú könyvtárakra.
<i>Korosztály:</i>	9. évfolyamos tanulók
<i>Didaktikai feladatok:</i>	új ismeretszerzés, rendszerezés, alkalmazás
<i>Időkeret:</i>	2 x 45 perc
<i>Az órát tervezte és vezette:</i>	Mertus Lászlóné dr. könyvtárostanár

Az óra menete	Szervezési mód, módszer, eszköz
Az óra témájának ismertetése, a vázlatkészítés előkészítése	
<p>I.A KÖNYVTÁR ÁLTALÁNOS ISMERTETÉSE</p> <p>1.KIALAKÍTÁSA, LÉTREHOZÁSA 1987-ben kezdődött el az iskola indulásával egy időben.</p> <p>2.SZEREPE, FELADATA Tanulási forrásközpontként működik az iskolában. Átfogóan biztosítja, illetőleg szolgáltatja az oktató- nevelő munkához szükséges dokumentumokat, információkat.</p> <p>Elősegíti a tanulók olvasóvá, könyvtárhasználóvá válását.</p> <p>Lehetővé teszi hazai és külföldi könyvtári számítógépes adatbázisok elérését, lekérdezését.</p> <p>A Nemzeti Alaptanterv életbe lépésével közvetlenül is szerepet vállal a tanulók könyvtárismereti és könyvtárhasználói képzésében.</p> <p>A könyvtár az iskola nyitott kommunikációs központja.</p>	<p><i>frontális elbeszélés</i></p>

Az óra menete	Szervezési mód, módszer, eszköz
<p>3. DOKUMENTUMAI, INFORMÁCIÓHORDOZÓI</p> <p><i>Nyomtatott dokumentumok:</i> Könyvek, időszaki kiadványok, térképek. Az állomány túlnyomó részét a könyvek alkotják. Jelentős azonban a szerepük a napilapoknak, hetilapoknak és a folyóiratoknak is.</p> <p><i>Nem nyomtatott információhordozók:</i> Dia, hanglemez, hangkazetta, videokazetta, floppy, CD-ROM, Internet</p> <p>A könyvtár alapterülete: 326 m²</p> <p>4. FUNKCIONÁLIS RÉSZEI</p> <p><i>Folyóíratolvasó</i> (a bejáratától balra)</p> <p><i>Tájékoztató- olvasószolgálat</i> (jobbra a könyvtári pultnál, illetve a katalógusoknál)</p> <p><i>Szabadpolcos könyvkiválasztó övezet</i> (2 részre osztja a tágas olvasóteret)</p> <p><i>Csoportos tanulási foglalkozási terület</i> (elől)</p> <p><i>Egyéni olvasóhelyek</i> (kupolák alatti részek)</p> <p><i>Kisolvató</i> (különálló)</p> <p><i>Fonotéka</i> (hátsó)</p> <p>5. SZOLGÁLTATÁSAI</p> <p><i>Alapszolgáltatások:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • Egyéni és csoportos helyben használat • Tájékoztató • Kölcsönzés (órai és tartós) • Egyéb (könyvtári szakkör) <p><i>Kiegészítő szolgáltatások:</i> iskolai rendezvények, vetélkedők</p> <p>6. A KÖNYVTÁRHASZNÁLAT SZABÁLYZATA ÉS HÁZIRENDJE</p> <ul style="list-style-type: none"> • A könyvtárba külön beiratkozni nem kell, mindegyik tanuló a könyvtár tagja. • A kölcsönzések vezetése füzetekben történik. • A kölcsönzés időtartama: 4 hét. Ettől eltérés lehet. A könyvtári tartozásokat tanév végéig rendezni kell. • A dokumentum elvesztése vagy megrongálása esetén az okozott kár megtérítése kötelező. • A könyvtár nyitva: hétfő- péntek, 8.00-16.00 	<p><i>frontális elbeszélés</i></p>

Az óra menete	Szervezési mód, módszer, eszköz
Vázlatírás füzetbe	vázlat
<p>7. A KÖNYVTÁR ÁLLOMÁNYA</p> <p>Helyben használható:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kézikönyvtár • Folyóiratok • Nem nyomtatott információhordozók • Különgyűjtemény <p>Kölcsönözhető:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Szépirodalom • Ismeretközlő irodalom 	
Vázlatírás füzetbe	vázlat
<p>II. ÁLLOMÁNYRÉSZEK MEGISMERÉSE, A KÖNYVTÁR GYAKORLATI HASZNÁLATA</p> <p>1.KATALÓGUS- HASZNÁLAT</p> <p>Az olvasó, a könyvtárhasználó hogyan tájékozódik arról, hogy milyen művek vannak a könyvtárban? (katalógus)</p> <p>A katalógus segítségével nézzetek utána, hogy Móricz Zs.: Rokonok című műve megvan-e a könyvtár állományában? Melyik katalógust kell használni? (betűrendes)</p> <p>Milyen adat (rendszo) szerint lehet a művet visszakeresni a betűrendes katalógusban? Keresztkatalógus (szerző neve, mű címe)</p> <p>Keresés a betűrendes katalógusban szerző és cím szerint . Mi a szerepe a katalóguscédulának? (azonosítás és visszakereshetőség)</p> <p>A könyvtárakban napjainkban egyre jobban terjednek a számítógépes katalógusok. A saját adatbázisunkban keressük vissza Kosztolányi Dezső: Édes Anna című művét!</p> <p>2. KÉZIKÖNYVTÁR</p> <p>A könyvtár sűrűn látogatott része. Itt találjátok a tanulmányi munkátokban nap mint nap használt fontos tájékoztató eszközöket.</p> <p>Soroljátok fel a kézikönyvtárban található tájékoztató eszközöket!</p> <p>Direkt (lexikon, enciklopédia, szótár, adattár, atlasz), az azonnali, gyors tájékozódást teszik lehetővé. Indirekt (bibliográfiák) ezekből közvetlenül nem kapjátok meg a választ a kérdéseitekre.</p>	<p>frontális</p> <p>frontális</p> <p>applikáció frontális</p> <p>applikáció</p> <p>frontális megbeszélés</p>

Az óra menete	Szervezési mód, módszer, eszköz
Soroljatok fel olyan eseteket, amikor használni kell a kézikönyvtárat!	frontális
Pl.: iskolánk névadója, Varga István ki volt és mikor élt?	egyéni
Keresés a kézikönyvtárban!	
Milyen segédeszközt használtál?	frontális
Mi segített a kiválasztásában?	
Milyen elrendezésben és minek a segítségével találtad meg benne a keresett ismeretet?	megbeszélés
Mit nevezünk előfejnek?	
3. FOLYÓIRATOK (helyben használható)	
A folyóíratárban milyen fajtájú időszaki kiadványokat találtok?	frontális
(napilap, hetilap, folyóirat)	
Az állományrész reprezentatív bemutatása.	
Válassz ki tetszőlegesen 5 lapot!	egyéni munka
Legyen közöttük napilap, hetilap és folyóirat, s azok tartalmilag különbözzenek egymástól!	periodika
Milyen forrásból vettél az információt a lapok tartalmára és megjelenésére vonatkozóan?	
A tanulók figyelmének felhívása a könyvtárban található idegen nyelvű folyóiratokra.	szemléltetés
4. NEM NYOMTATOTT INFORMÁCIÓHORDOZÓK (helyben használható)	frontális
Szekrényben, zártan tároljuk.	elbeszélés
5. KÜLÖNGYŰJTEMÉNY (helyben használható)	
VARGA ISTVÁN- GYŰJTEMÉNY	
A gyűjtemények létrejöttének körülményei.	frontális
Varga Istvánnak hány önálló publikációja van a különgyűjteményben?	elbeszélés
Társszerzős műveinek a száma?	egyéni
(A kisorsolásokban találjátok még a folyóiratok előző évfolyamait!)	szemléltetés
6. SZÉPIRODALOM ÉS ISMERETKÖZLŐ IRODALOM (kölcsonőzhető állományrészek)	
Mit kell ismernetek ahhoz, hogy megtaláljátok a keresett művet a polcon?	frontális
(a művek elrendezését és a könyv raktári helyét)	
Hogyan helyezkednek el a szépirodalmi alkotások a polcon?	megbeszélés
(szerzői betűrendben, kivételesen cím szerint)	
És az ismeretközlő irodalom?	
(téma szerint csoportosítva)	
A könyv helyét a polcon raktári jelzete mutatja meg.	
A könyvön hol található a raktári jelzet?	frontális
A szépirodalmi alkotások raktári jelzete:	magyarázat
Cutter szám vagy betűrendi jel	
(betűjel+ kétféle szám)	
Egy adott betű mögött sok szerző műve sorakozik a polcon.	
Milyen raktári jelzet (Cutter szám) alatt találod meg Madách Imre, Mikszáth Kálmán, Móra Ferenc és Móricz Zsigmond műveit?	egyéni

Az óra menete	Szervezési mód, módszer, eszköz
<p>(M10, M67, M86, M90- az előbbre kerülő szerzői művek kisebb, a hátrább lévők nagyobb számot kapnak a jelzetben) Thomas Mann alkotásai melyik jelzet alatt vannak? Miért?</p> <p>Az ismeretközlő irodalom raktári jelzete: szakjel+ Cutter szám= összetett</p> <p>A szakjel kifejezi a könyv tartalmát, témáját. Három számjegyből áll, kivételek vannak. Főbb témacsoportok. Melyik szakjelnél találjuk a közgazdasággal foglalkozó irodalmat?</p> <p>(330)</p> <p>Magyarország történetéről?</p> <p>(943.9)</p> <p>Mindkét állományrészből történtek kiemelések: Szépirodalom- kötelező és ajánlott irodalom, versek, drámák; Ismeretközlő irodalom- sorozatok, idegen nyelvek</p> <p>7. KITEKINTÉS</p> <p>Az iskola könyvtárának bemutatásával összefüggésben a tanulók figyelmének ráirányítása fontos hazai könyvtárakra, könyvtartípusokra. (OSZK, közművelődési könyvtárak, szakkönyvtárak) A tanulók meghívása az OSZK-ba szervezett látogatásra.</p> <p>A könyvtári élet jelentős változásainak tudatosítása a tanulóknál.</p> <p>(A számítástechnikai eszközök, technológiák kínálta lehetőségek ismerete, a virtuális könyvtár) Betekintés a Magyar Elektronikus Könyvtárba (MEK). Válassz ki tetszőlegesen egy szépirodalmi alkotást és olvasd hangosan! (elektronikus szöveges formában való hozzáférés) Versrészlet- Vörösmarty Mihály: Gondolatok a könyvtárban című verséből. (Multimédia a könyvtárban című könyv CD mellékletéről)</p>	<p>frontális</p> <p>egyéni</p> <p>frontális</p> <p>magyarázat</p> <p>frontális</p> <p>kiegészítés</p> <p>frontális</p> <p>elbeszélés</p> <p>frontális</p> <p>magyarázat</p> <p>szemléltetés Internet</p> <p>multimédia CD- ROM</p>

Forrás: Dán Krisztina : Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába : módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 139- 145. p.

5. sz. melléklet

Válogatás a könyvtárhasználati tankönyvekből, munkafüzetekből, feladatgyűjteményekből

1. Czene Gyuláné : A könyv világa 10-12 éves tanulók számára. 1-2. köt. Salgótarján, Petőfi Sándor Általános Iskola, 1996. 63. p. + Feladatgyűjtemény 42. p.
2. Dancsó Tünde- Végh András : Számítástechnika 10- 12 éveseknek. 7. átd. kiad., Budapest : Műszaki Kvk., 2003. 102. p.
3. Földényi Krisztina : Könyv- és könyvtárhasználat : Az ált. iskolák 1-2. osztályosai számára. Budapest : Dinasztia, 2002, 60. p.
4. Heffner Anna : Könyv a könyvről. Olvasókönyv az általános iskola 5-6. osztálya számára. 9. átd. kiad. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 1999. 119. p.
(Nyelvi, irodalmi és kommunikációs nevelés)
5. Homor Tivadar : Önművelés munkafüzet 5-6. évf. Bp., ELTE ÉKP Központ, 1996. 120. p.
6. Homor Tivadar : Önművelés munkafüzet 7-8. évf. Bp., ELTE ÉKP Központ, 1996. 92. p.
7. Homor Tivadar- Mészáros Antal : Az információ és az ember. Könyvtárhasználati ismeretek 13- 18 éves tanulók számára. Szeged, Mozaik Oktatási Stúdió, 1999. 141. p.
(Informatika)
8. Huga Ibolya : Könyvek és könyvtárak titkai. Könyvtárhasználati ismeretek 1- 2. osztály számára. Celldömölk, Apáczai Kiadó, 1999. 54. p.
9. Huga Ibolya : Vár a könyvtár. Könyvtárhasználati ismeretek 3- 4. osztály számára. 5., bőv., átd. kiad., Celldömölk : Apáczai Kiadó, 2003. 76. p.
10. Kokas Károly : Könyvtárhasználat 6-9. : [tankönyv] 3. kiad., Szeged : Mozaik, 2002. 61. p.
11. Kokas Károly : Könyvtárhasználat 7-10. : [tankönyv] 2. kiad., Szeged : Mozaik Okt. Stúdió, 1999. 61. p.
12. Kőrösné Mikis Márta- Mészáros Tamásné : Informatikát tanulunk. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2000. 80. p.
13. Németh Katalin- Szőke Angéla : Könyv- és könyvtárhasználat 1-2. osztály. Bp., Dinasztia Kiadó, 2001.

14. Pitrik József : Informatika : Könyvtárhasználat, számítástechnika. 4., jav., kiad., Celldömölk : Apáczai, 2001. 120. p.
15. Rácz Tiborné : Könyvtárhasználati tudnivalók ált. iskolásoknak : 5-8. oszt. Debrecen : Pedellus, 2001. 99. p.
16. Rozgonyi – Borus Ferenc- Kokas Károly : Informatika 5-6 : számítástechnika és könyvtárhasználat. Szeged : Mozaik, 2002. 93. p.
17. Rozgonyi – Borus Ferenc- Kokas Károly : Informatika 10 : számítástechnika és könyvtárhasználat. Szeged : Mozaik, 2002. 126. p.
18. Seressné Barta Ibolya : Út a forráshoz. Informatika- könyv- könyvtárhasználat. 7. osztály. Könyv és munkafüzet. Debrecen, Pedellus Kiadó, 1999. 108. p.
19. Szabó Papp Edit : Könyvtári informatika a 7-8. évfolyam részére. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001.
20. Szabó Papp Edit : Könyvtári informatika a 9-10. évfolyam részére. Bp., Nemzeti Tankönyvkiadó, 2001.

...

Forrás: Dán Krisztina : Bevezetés a könyvtárhasználat tanításába : módszertani segédanyag óraleírásokkal. [Budapest]: Fővárosi Pedagógiai Intézet, 2001. 313- 315. p.